

บทที่ 4

ความเป็นชายขอบและการปั่นแต่งชาวมุให้กลายเป็นอื่น

ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบเป็นกระบวนการสร้างพรแดนของอัตลักษณ์ร่วม (Collective identity) ประเภทหนึ่งซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเองได้ตามลำพัง หากแต่พัฒนาขึ้นมาภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันซับซ้อนระหว่างกลุ่มสถาบันทางสังคมต่างๆ ในสังคมไทย (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546: 2-3) จนนำไปสู่การเบียดขับ แบ่งแยก ตีตราและจัดกลุ่มคนที่มีเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างคลาดเคลื่อนไปจากอัตลักษณ์อันแข็งกระด้างของสังคมวัฒนธรรมในกระแสหลักให้กลายเป็นอื่นในฐานะตัวปัญหาและเป็นคนแปลกหน้าในสังคม จนนำไปสู่การเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบและการถูกตีตราหรือสร้างความหมายใหม่ในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะความเป็นชายขอบที่ถูกสร้างขึ้นจากรัฐชาติ กลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และระบบทุนนิยม ความทันสมัย ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำชาวมุเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบและกระบวนการเบียดขับ (Exclusion) จนถูกมองว่าความเป็นอื่นในดินแดนของรัฐชาติไทยอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น ในบทนี้จึงเป็นการพยายามทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่มีส่วนทำให้ชาวมุต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบซึ่งมิใช่เป็นสิ่งที่ชาวมุสร้างขึ้นมาเอง หากแต่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มต่างๆ หลายระดับที่ชาวมุต้องเข้าไปติดต่อกับสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นจากรัฐ กลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มคนเมือง และคนลาว รวมถึงระบบทุนทางเศรษฐกิจและการบริโภคความทันสมัย โดยได้แบ่งเนื้อหาสาระของเป็น 3 ส่วนใหญ่คือ เนื้อหาส่วนแรกจะกล่าวถึง ความเป็นชายขอบของชาวมุที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐที่มีส่วนทำให้ชาวมุสามารถเข้าถึงแหล่งทุน ทรัพยากรและถูกมองอย่างเหมารวมว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติในฐานะชาวเขาที่อาศัยอยู่บนเส้นพรแดนส่วนในประเด็นที่สองจะกล่าวถึงความเป็นชายขอบของชาวมุที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจเหนือกว่าในพื้นที่ จนทำให้เกิดการกีดกันความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเชื่อและมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ด้อยการพัฒนา ยากจนและต้องได้รับความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ส่วนประเด็นที่สามจะกล่าวถึง ความเป็นชายขอบของชาวมุที่เกิดขึ้นจากข้อจำกัดในการเข้าถึงทุนและการผลิตเชิงพาณิชย์จนก่อเกิดหนี้สินและความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพและภาวะการณ์ไหลออกของผู้คนภายในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การเผชิญหน้ากับภาวะความเป็นชายขอบที่เกิดขึ้นกับชาวขมุนั้นก็มิได้หมายความว่าแต่ละครัวเรือนของชาวขมุจะได้รับผลกระทบในระดับเดียวกัน แต่กลับขึ้นอยู่กับฐานะและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรของแต่ละครัวเรือนที่มีอยู่ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเอาตัวรอดและลดระดับความรุนแรงต่อการเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบในมิติต่างๆของชาวขมุ

4.1 กระบวนการพัฒนาของรัฐกับการสร้างความเป็นชายขอบให้กับชาวขมุ

นโยบายการปกครองดินแดนของประเทศไทยภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมตลอด 5 ทศวรรษที่ผ่านมา หาใช่เป็นสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อ “ความมั่นคงของชาติ” หากแต่เป็นการสร้างขึ้นเพราะความหวาดระแวงและวิตกกังวลใจของรัฐบาลที่มีต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งในแง่ของการเมือง สังคมและเศรษฐกิจเสียมากกว่า ทั้งนี้สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่รัฐมองว่าเป็นปัญหาต่อความมั่นคงแห่งชาติและการพัฒนาเกิดขึ้นมาจาก “กลุ่มชาวเขา¹⁴” และ “กลุ่มคนต่างด้าว” การอาศัยอยู่บนเส้นพรมแดนชายขอบของรัฐ การแอบลัดรัฐและรูปแบบการดำรงวิถีชีวิตในลักษณะชาวเขาชาวดอยถูกมองอย่างมีอคติว่าเป็นตัวการสำคัญที่มีผลกระทบในทุกๆ ด้านของความมั่นคงและการพัฒนาแห่งชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การทหาร เศรษฐกิจไปจนถึงเรื่องของสังคมและสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การกำหนดนโยบายของรัฐส่วนกลางที่ผ่านมาจึงมุ่งเน้นไปที่ “การควบคุมกวาดล้าง” และ “พยายามผลักดัน” กลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกนอกประเทศ ตลอดจนยังได้แสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของรัฐสมัยใหม่ที่สามารถมีความยืดหยุ่นในมิติของการเปิดเสรีด้านการค้า การลงทุนระหว่างประเทศได้ในเวลาเดียวกัน

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชาวขมุก็เช่นเดียวกัน นอกจากการที่รัฐได้จับวางชาวขมุไว้ภายใต้การเป็นกลุ่มชาวเขาเผ่าหนึ่งในประเทศไทยแล้วนั้น ชาวขมุยังถูกจัดให้อยู่ภายใต้รูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกรัฐไทยพยายามควบคุม กีดกัน ดัดแปลงและสร้างความเป็นอื่นโดยชอบธรรมให้กับชาวขมุผ่านการตีตราชาวขมุในฐานะกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติในบริเวณแนวชายแดน คนต่างด้าวและการเป็นชาวเขาผู้มีวัฒนธรรมการผลิตอันล่าสมัยและ

¹⁴ ชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยทำกินหรือบรรพชนอาศัยทำกินอยู่บนพื้นที่สูงในราชอาณาจักร ซึ่งมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษาและการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประกอบด้วย 13 ชาติพันธุ์ คือ (1) กะเหรี่ยงหรืออาจเรียกว่า ปกาเกอญอ (สกอ) โป่ง (โป้ว) ดองผู้ (ปะโอ) บะแก (บะเว) (2) ม้ง (แม้ว) (3) เมี่ยน (เฮ้า, ฮิวเมี่ยน) (4) อาข่า (อีโก้) (5) ลาหู่ (มุซอ) (6) ลีซอ (ลีซอ) ลัวะ (ละเวือะ ละว้า ถิ่น มัด ปรัย) (8) ขมุ (9) มลาบรี หรือเรียกว่า คนดองเหลือง (10) ถิ่น (11) ชาวเล (12) ชาวไท (13) ปะหล่อง อ้างอิงจาก อิงตางษ์, 2549: 14-15)

ขาดจิตสำนึกของการเป็นผู้อนุรักษ์ภายใต้การครอบงำด้วย “วาทกรรมชาวเขา” นอกจากนี้ชาวขมุยังถูกตอกย้ำ ความเป็นอื่นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐเพิ่มมากขึ้น เมื่อวัฒนธรรมการข้ามแดนของชาวขมุจากสองฟากฝั่งอันเป็นต้นทุนที่สำคัญในระบบการผลิตของชาวขมุรวมถึงการค้าขาย สัมพันธ์ความเป็นเครือญาติของชาวขมุจากสองฟากฝั่งกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการอนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐอีกต่อไปและกลายเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและก่อให้เกิดคนต่างด้าวที่ไร้สถานะความเป็นพลเมืองสำหรับชาวขมุ

4.1.1 เสียงกู่ร้องบนผืนป่า: ชีวิตที่ไร้ความมั่นคงกับแหล่งทรัพยากรที่เข้าไม่ถึง

ท่ามกลางการดำเนินชีวิตของชาวขมุตั้งแต่สมัยอดีตจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวขมุพบว่า ประสบการณ์ชีวิตตั้งแต่เกิดจนหมดสิ้นอายุไข ระบบการผลิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมต่างๆของชาวขมุล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับผืนป่าตลอดเวลา¹⁵ จนเกิดเป็นสำนึกร่วมในการปกป้องดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าตามแบบวิถีภูมิปัญญาของชาวขมุด้วยความนอบน้อมและยำเกรงต่อธรรมชาติ¹⁶ หากแต่สถานการณ์ความไม่มั่นคงในพื้นที่ชายแดนบริเวณอำเภอเวียงแก่น จากภัยสงครามคอมมิวนิสต์และสถานการณ์การลดลงของป่าไม้ในประเทศไทย ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำพาชาวขมุริมของต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบจากกระบวนการขยายอำนาจรัฐ (State territorial) ด้วยการถูกกีดการเข้าถึงทรัพยากรรวมถึงการถูกป้ายสีให้กลายเป็น “ผู้ร้าย” ด้วยข้อกล่าวอ้างอย่างมีอคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) ว่าด้วยเรื่องของความมั่นคงทางการเมืองและการเป็นกลุ่มผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากระบบวัฒนธรรมการผลิตแบบดั้งเดิมของพวกเขาไร้ประสิทธิภาพ ทั้งที่ป่าไม้และระบบการผลิตแบบหมุนเวียนของชาวขมุ (Cyclical Swiddening) คือ ระบบคิดในการจัดการทรัพยากรที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและการคงอยู่ของความเป็นชาติพันธุ์ของชาวขมุที่ผ่านการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวขมุบ้านริมของเมื่อปีพ.ศ.2500 ภายหลังจากการได้รับอนุญาตจากกลุ่มคนเมืองบ้านแจมป่องในฐานะเจ้าของที่ดินแล้ว ตาอิน (นามสมมติ)

¹⁵ อ่านเพิ่มเติมใน เสถียร ลันทะ, 2542

¹⁶ ชาวขมุริมของเชื่อว่าต้นไม้ทุกต้นมีขวัญ เหมือนสิ่งมีชีวิตทั่วไปและยังเป็นที่อยู่อาศัยของผีที่คอยช่วยชาวขมุให้มีผืนดินผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ใช้และคุ้มครองชาวขมุให้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข แต่ก็สามารถทำร้ายผู้ที่ไม่ยำเกรงต่อผีหรือที่ชาวขมุเรียกว่า “ผีโรย” (ผีผี) ให้มีอันต้องเจ็บป่วยจนถึงตายหรืออาจต้องอพยพหาที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่หากผีไม่ชอบ ดังนั้น ในการตัดต้นไม้แต่ละต้นของชาวขมุจึงมักที่จะตัดเฉพาะต้นไม้เล็กๆ เท่านั้น ส่วนต้นไม้ใหญ่ที่มีอายุชาวขมุมักจะเลือกทำการตัดกิ่งไม้ที่ปิดบังแสงเท่านั้นจะไม่ทำการตัดโคนกิ่ง และทุกๆปี ชาวขมุริมของจะทำพิธีการเลี้ยงผีหมู่บ้าน ผีไร่ผืนน้ำ ตามความเชื่อของชาวขมุเพื่อเป็นการขอบคุณที่ช่วยปกป้องดูแลผลิตและช่วยให้ชาวขมุอยู่ดีมีสุข (สัมภาษณ์ชาวขมุ ตาค้า วัย 46 ปี 25 มีนาคม พ.ศ. 2552)

อดีตผู้ใหญ่บ้านริมของรุ่นบุกเบิกก่อตั้งบ้านริมของในวัยอย่าง 76 ปีได้เล่าว่า ตนและชาวขมุหลายสิบครัวเรือนได้ทำการบุกเบิกขยายพื้นที่เพิ่มสำหรับการตั้งบ้านเรือนและทำการผลิตข้าวไร่หมุนเวียนแบบดั้งเดิมเพื่อการยังชีพบริเวณเขตป่าแม่ืองฝั่งขวาและป่าแม่ืองาวและยังสามารถข้ามแม่น้ำโขงเพื่อไปทำการผลิตข้าวไร่และทำการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือแรงงานกันระหว่างชาวขมุกันอย่างคึกคักแม้ช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลไทยจะได้ทำการจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นมาดูแล และในช่วงปีพ.ศ.2499 ก็ได้ออกกฎหมายใหม่ขึ้นมามีรักษาป่าซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “การปกป้องป่าให้พ้นจากการทำไร่ในเขตภูเขา” (Cooper, 1979 อ้างใน ชูศักดิ์ วิทยากศ, 2541:120) และในช่วงปีพ.ศ.2515 กรมป่าไม้จังหวัดเชียงรายจะได้เข้าไปจัดตั้งให้พื้นที่บริเวณเขตป่าแม่ืองฝั่งขวาและป่าแม่ืองาว ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ป่าประมาณ 354,563 ไร่¹⁷ เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติก็ตาม

หากแต่การขยายอำนาจรัฐเพื่อเข้ามาจัดการควบคุมการใช้พื้นที่ในเขตป่าไม้ช่วงเวลานี้กลับไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติในเขตพื้นที่ชายแดนห่างไกลจนกลายเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่แต่เพียงในทางกฎหมายและยังคงเป็นพื้นที่ของความคลุมเครือ (Ambiguous land) โดยที่ยังคงมีการช่วงชิงการใช้ประโยชน์จากคนหลากหลายกลุ่มอยู่ตลอดเวลา (Sato, 2000 อ้างใน สกฤณี ฉวีพลวัฒน์, 2542: 58) ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่ารัฐชาติไทยยังคงให้ความสำคัญกับปัญหาความมั่นคงของชาติที่ถูกคุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกรุ่น รวมถึงแรงบีบบังคับจากภายนอกในการป้องกันแก้ไขปัญหาเสียดินแดนที่แพร่ระบาด¹⁸ (พ.ศ.2500-2523) (อรัญญา ศิริผล, 2544:78-80) มากกว่าการทำการผลิตข้าวไร่บนผืนป่า จนทำให้อำนาจการควบคุมพื้นที่ป่าไม้อย่างเข้มงวดในช่วงแรกของการตั้งหมู่บ้านชาวขมุริมของยังคงกลายเป็นสิ่งที่อยู่ห่างไกลจากการรับรู้ของชาวขมุบ้านริมของและผู้คนในพื้นที่ชายแดนริมฝั่งโขงเช่นที่อำเภอเวียงแก่นในช่วงเวลานี้

แต่อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ความไม่มั่นคงในพื้นที่ตามแนวชายแดนจากการคุกคามของภัยคอมมิวนิสต์และปัญหาเสียดินแดนที่มีความรุนแรงขึ้นในอำเภอเวียงแก่นจนถูกระบุให้กลายเป็นเขตพื้นที่สีแดงซึ่งเสี่ยงต่อภัยคอมมิวนิสต์นั้นในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์สู้รบกันเกิดขึ้นที่บ้านห้วยชมพู ซึ่งตาดินและชาวขมุบ้านริมของต่างเรียกเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า “วันเสียงปืนแตก” จนกระทั่งถึงปีพ.ศ.2518 ซึ่งความเป็นชายแดนในเขตพื้นที่อำเภอเวียง

¹⁷ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ฉบับที่ 486 ปี พ.ศ. 2515 ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2507, สำนักจัดการ ทรัพยากร กรมป่าไม้ที่ 2 จังหวัดเชียงราย

¹⁸ ประเทศไทยถูกประกาศกลางที่ประชุมยาเสพติดขององค์การสหประชาชาติในปีพ.ศ.2489 ว่าเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รัฐบาลยังคงดำเนินเรื่องขึ้นอย่างถูกกฎหมาย ทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องกำหนดนโยบายทางกฎหมายและการบริหารงานใหม่ โดยการประกาศเลิกการปลูกยาและบริโภคฝิ่นอย่างเด็ดขาดในปีพ.ศ.2501 (มนัส, 2508, อรัญญา, 2522, กิตพงษ์, 2537 อ้างในอรัญญา ศิริผล, 2544:80)

แก่น ได้ถูกสถาปนาอย่างเข้มเข้มนั้น ได้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่นำพาชาวมุริมของต้องเผชิญกับปัญหา การถูกกีดรอนสิทธิจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าและการถูกมองอย่างเหมารวมด้วยความ หวาดระแวงจากอำนาจรัฐในฐานะ “ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” และ “ชาวเขาทำลายป่า” ซึ่งอาจมี ความเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติไทยภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบสุดขั้วซึ่งกำลังแพร่หลายใน ขณะนั้น

ดาอินได้สะท้อนให้เห็นว่า อานิสงค์จากภัยคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ชายแดนช่วงปี พ.ศ.2520 ได้กลายเป็นผลพวงที่ทำให้ชาวมุบ้านริมของตกอยู่ในสถานการณ์ที่รัฐไม่อนุญาตให้ พวกเขาเข้าไปทำการผลิตข้าวไร่ในบริเวณพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นแหล่งต้นทุนสำคัญในการผลิตแบบ หมุนเวียนเพื่อการยังชีพของชาวมุบ้านริมของอีกต่อไป เมื่อภายหลังจากที่ถนนลูกรังสาย เชียงของ-เวียงแก่นเรียบชายแดนแม่น้ำโขงถูกสร้างขึ้น โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (ร.พ.ช.) ได้ดำเนินการตัดถนนผ่านมาถึงบ้านริมของ (บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน) จนเสร็จสิ้นในช่วงราว ปีพ.ศ. 2519 โดยก่อนหน้านั้นก็ได้มีการสร้างสายความมั่นคงสายเชียงของ-อำเภอเทิงและเชียงราย ซึ่งเสร็จในปีพ.ศ. 2510 ก่อนหน้านั้น (โศกิตา วีรกุลทวัฏ, 2547) และเพียงไม่นานภายหลังจากการ สร้างถนนแล้วเสร็จ เจ้าหน้าที่ทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้เข้ามาประกาศห้ามชาวมุเข้าไปทำอะไรใน เขตพื้นที่ป่าอีกเด็ดขาด และให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดบริเวณสองฝากถนนซึ่งอยู่ติดกับริมฝั่ง แม่น้ำโขงที่พวกเขาได้ทำการตัดผ่านอย่างเคร่งครัด ด้วยสาเหตุจากการการถูกมองว่ามีความเสี่ยงต่อ ภัยความมั่นคงและการเข้าไปบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าสงวนป่าแห่งชาติ

“ตอนปี 2520 แลวนี่ (อำเภอเวียงแก่น) เป็นพื้นที่คอมมิวนิสต์หมด ตาจำได้ว่าทั้งทหาร ทั้งป่าไม้ เข้ามาสั่งให้ชาวเขาขมุที่อยู่บนคอยลงมาอยู่ข้างล่าง ไม่งั้นเขาจะถือว่าคนขมุเป็น คอมมิวนิสต์ ตอนนั้นตาไม่รู้หรือว่าชาวเขาคืออะไร คอมมิวนิสต์คืออะไร รู้แต่ว่าคอมมิวนิสต์มัน น่ากลัว ถ้าไม่ลงมาเดี๋ยวกเขาจะยิงจะฆ่า ตอนนั้นเจ้าหน้าที่เขาไม่เชื่อใจใครหรอก... จะข้ามไปทำไร หล่ายหน้าก็ไม่ได้ ลาวก็ปิดพรมแดน ข้ามไปทหารอายน้อง (ทหารฝ่ายซ้าย) มันก็จะยิง จำได้ว่าช่วง ปีพ.ศ.2520 หลังถนนเสร็จ ทั้งทหารทั้งป่าไม้เข้ามาห้ามไม่ให้ขมุขึ้นไปทำอะไรในเขตป่าสงวนอีก เด็ดขาด เขากลัวเราเป็นคอมมิวนิสต์และก็อ้างว่าเราไปตัดไม้เขา.... แล้วดูเขาถอนนสิ ป่าไม้ล้มไป ก็ดัน ส่งให้เตาบ่มเอาไปเผาซะ ช่วงนั้นริมของเริ่มอยู่กันลำบากหากินกันยาก ที่ดินบางคนก็ไม่มี บางคนก็หนีไปอยู่ที่อื่น ถ้าเขาไม่ห้ามทำอะไรคนขมุริมของ คงสบายไม่ต้องลำบากอย่างทุกวันนี้ บางคนข้าวไม่พอ ที่ดินเพาะปลูกไม่มี....ขมุที่ลงมาบุกเบิกจับจองที่ดินก่อนก็สบายมีที่ดินเยอะ ขมุมาทีหลังก็ได้เนื้อที่น้อยลงที่ดินไม่ค่อยดี ชีวิตมันเปลี่ยนไปเลย”

สัมภาษณ์ ดาอินอายุ 76 ปี วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2552

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวจึงทำให้เห็นว่า ภายใต้สถานะที่เปราะบางซึ่งรัฐจัดวางชาวมุริมของอยู่ในฐานะของการเป็น “ชาวเขา” “คนต่างด้าว” พร้อมกับภาพลักษณ์ความเป็นอื่นที่มักถูกจับตามองว่าเป็น “กลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติ” “ทำลายป่า” ประกอบกับความรู้สึกหวาดกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์และคำสั่งจากรัฐที่เอาจริงเอาจังท่ามกลางสถานการณ์ที่ตึงเครียดจากภัยสงครามคอมมิวนิสต์และการปิดพรมแดนประเทศ ได้กลายเป็นเงื่อนไขที่อยู่เกินกว่าความสามารถของชาวมุริมบ้านริมของจะซัดขึ้นหรือต่อรองเพื่อขอดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมบนผืนป่าเหมือนเช่นในอดีตได้ และต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบจากการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรเช่นในอดีต และมีผลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ระบบการผลิต และความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในการผลิตที่แตกต่างกัน แม้ว่าในราวปีพ.ศ.2503 ตาอินจะเล่าว่าตนเองและชาวมุริมของหลายครอบครัว ในขณะนั้นจะได้รับมอบเหรียญที่มีรูปพระมหากษัตริย์สลักอยู่จากปลัดอำเภอให้ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่าพวกเขาเป็นพลเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศไทย¹⁹ หรือแม้กระทั่งการเข้าร่วมเป็นทหารอาสาสมัครฝ่ายไทยที่เริ่มมีขึ้นในปีเดียวกัน เพื่อแสดงว่าชาวมุริมของเป็นฝ่ายเดียวกับรัฐชาติไทยก็ตาม หากแต่สิ่งที่พวกเขานำมาต่อรองกับรัฐนั้น กลับมิได้มีพลังหรือใช้ทัดทานกับอำนาจรัฐที่เหนือกว่าพวกเขาได้

“ขนาดพวกพ่อก็เหรียญที่ปลัดเขียนของเอาให้ ไว้บอกว่าเป็นขมอยู่ฝั่งไทย แถมหลายคนยังไปเป็นทหารอาสาสมัครช่วยทหาร ไทยรบกับคอมมิวนิสต์ เขาก็ไม่เชื่อ เพราะเขามองว่าเราไม่ได้เป็นคนไทยสมัยนั้นพูดไทยก็ไม่ชัด เขียนไทยก็ไม่ได้กันด้วย คนขมก็เลยโดนกล่าวหาอย่างงี้ ทั้งที่เราแค่อยากมีที่ดินปลูกข้าว ไร่เหมือนแต่ก่อนเท่านั้น เราไม่ใช่ต้องการ ไปเป็นคอมมิวนิสต์หรือไปทำลายป่าซึ่งมันเป็นสิ่งที่ทำให้พวกพ่อกเขาสามารถมีชีวิตได้จนถึงวันนี้ แล้วเราจะไปทำลายไม้ให้มีป่าทำไม”

สัมภาษณ์ ตาอินอายุ 76 ปี วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2552

นอกจากการที่ชาวมุริมของจะต้องเผชิญหน้าต่อรูปแบบนโยบายที่มีลักษณะตายตัวที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์พัฒนาและสร้างความมั่นคง²⁰ แล้วนั้น ก็ยังสามารถพบว่า ชาวมุริมเองยังต้องเผชิญกับการถูกกีดกันในการเข้าถึงแหล่งทุนที่สำคัญเพิ่มมากขึ้น เมื่อการเดินทางข้ามแดนอย่างเสรีที่เคยทำกลายเป็นสิ่งที่ถูกห้ามและผิดกฎหมายภายหลังจากประเทศลาวปิดพรมแดนเมื่อปีพ.ศ.2518

¹⁹ ในช่วงปีพ.ศ.2502-2503 ขณะนั้น คนเมืองจำนวนหนึ่งในอำเภอเชียงของได้รับการทำบัตรประชาชนแล้ว (โสภิตา วีรกุลเทวี, 2547:37)

²⁰ ประเทศไทยถูกประกาศกลางที่ประชุมเอเชียติคขององค์การสหประชาชาติในปีพ.ศ.2489 ว่าเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รัฐบาลยังคงดำเนินเรื่องฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย ทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องกำหนดนโยบายทางกฎหมายและการบริหารงานใหม่ โดยการประกาศเลิกการปลูกฝิ่นและบริโภคฝิ่นอย่างเด็ดขาดในปีพ.ศ.2501 (มนัส, 2508, อริชัย, 2522, กิตพงษ์, 2537 อ้างใน อริชัย, 2544:80)

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การแลกเปลี่ยนแรงงาน (แลกเปลี่ยน) รวมถึงการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการผลิตในรูปแบบการทำการเกษตรแบบข้าม โงงถูกปิดและลำบากต่อการเข้าถึงซึ่งดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นพลเมืองของแต่ละรัฐที่แตกต่างกันทั้งที่พวกเขาก็ต่างเป็นกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์เดียวกัน และด้วยเงื่อนไขการกีดกันดังกล่าวจึงทำให้ชาวมุริมของต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวของอำนาจรัฐทั้งในและนอกพื้นที่ ทั้งการถูกมองว่าเป็นคนอยู่ชายขอบของรัฐ ความเป็นชายขอบของสถานะพลเมืองที่เป็นอื่นและความเป็นชายขอบในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ป่าไม้ ในฐานะที่เป็นทั้งพื้นที่สำหรับใช้ทำการผลิตเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต พื้นที่แห่งการเกิดภูมิปัญญาและพื้นที่การเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแบบวัฒนธรรมของชาวมุ

ดังเช่นที่ลุงเสรีรัฐ ชาวมุหมู่บ้านห้วยกอกซึ่งเคยอาศัยอยู่ที่บ้านริมของมาก่อนเมื่อตอนอายุ 17 ปีเล่าว่า “ตั้งแต่ลาวปิดประเทศ ชาวมุริมของก็อยู่กันลำบาก ที่ดินไม่พอ พื้นที่ของชาวมุจากที่เคยข้ามฝั่งไปมาหาสู่ทำไร่ด้วยกันก็ไม่ได้มาเจอมาเยี่ยมกันเลย ข้ามไปก็ไม่ได้ ไปทำอะไรทางโน้นก็ไม่ได้ แต่ก่อนนี้พี่น้องฝั่งเราฝั่งโน้นก็ผลัดกันมาช่วยกันเยอะ งานมันเลยสบายไม่ลำบากได้พูดได้จา กันสนุกเหมือนที่เขาว่า “เยี่ยะคนเดียวเหมือนตาย เยี่ยะการหลายเหมือนเล่น” แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้วพ่อของลุงเลยย้ายพาครอบครัวออกมาจากกริมของ ไม่งั้นก็อดตายกันพอดี”

ปัจจุบันพื้นที่ของหมู่บ้านริมของได้กลายเป็นเสมือนหมู่บ้านป่าห้วยโล้น ที่เต็มไปด้วยการถูกจับจองการใช้พื้นที่ในแบบถาวรและทำการเพาะปลูกกันอย่างเข้มข้น ระบบการผลิตไร่หมุนเวียนแบบดั้งเดิมของชาวมุกลายเป็นสิ่งไม่สามารถทำได้อีกต่อไป ที่ดินกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกจัดวางไว้ในลักษณะที่เป็นของส่วนรวมและเท่าเทียม และแทนที่ด้วยการผลิตเชิงพาณิชย์อันนำมาซึ่งหนี้สินและโรคภัยต่างๆ (ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในส่วนต่อไป) จนทำให้ชาวมุแต่ละกลุ่มแต่ละครัวเรือนต้องเผชิญกับปัญหาภายใต้ข้อจำกัดในเรื่องที่ดินทำกินในระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันไป ชาวมุที่มีพอมิฐานะก็จะขยับขยายขอเช่าที่ดินจากกลุ่มคนเมืองบ้านแจมปองและในเวลาต่อมาก็ได้มีการขยับขยายขอซื้อที่ดิน แต่ในขณะที่ชาวมุยากจนนั้น มักจะทำได้แค่การขอเช่าที่ดินจากชาวมุที่มีที่ดินมากหรือไม่ก็กลายเป็นแรงงานในพื้นที่ของชาวมุริมของเพื่อแลกกับข้าวแทน และโอกาสในการซื้อที่ดินของพวกเขานั้นก็เป็นสิ่งที่ยากลำบากจนแทบจะเป็นไปไม่ได้

ประกอบกับการที่พื้นที่หมู่บ้านริมของยังคงไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินทำกินเหมือนเช่นพื้นที่เพาะปลูกใกล้เคียงเช่นกลุ่มคนเมืองบ้านแจมปองและกลุ่มคนลาวบ้านปากอิงเมื่อรัฐยังคงไม่ยอมให้เอกสารสิทธิ์โดยอ้างเรื่องของการเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะถูกชาวมุนำมาใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงในการผลิตและตั้งถิ่นฐาน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่ม

นายทุน คนพื้นราบ และกลุ่มผู้มีอำนาจในพื้นที่บางกลุ่ม ที่ต่างครอบครองที่ดินอันว่างเปล่าโดยไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ และเพียงเพื่อหวังรอเพิ่มผลกำไรตอบแทนเท่านั้น และภายหลังที่ข่าวการสร้างสะพานขนส่งสินค้าข้ามแม่น้ำโขงบริเวณอำเภอเชียงของ ได้ทำให้ในปัจจุบันพื้นที่หมู่บ้านริมของได้กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายจากกลุ่มคนจากภายนอกเข้ามาขอซื้อที่ดิน แม้ว่าที่ดินแถวนี้จะยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ก็ตาม หากแต่การที่หมู่บ้านริมของมีพื้นที่ที่ตั้งติริมแม่น้ำโขงซึ่งถูกมองว่าจะสามารถเก็งกำไรและเพิ่มพูนราคาได้สูงในอนาคตได้ ดังนั้นราคาอันแสนถูกเหมือนได้เปล่าที่กลุ่มนายทุนพร้อมนำมาวางให้กับชาวขมุโดยเฉพาะที่มีฐานะยากจนซึ่งไร้ทางเลือกและมีหนี้สินเพื่อแลกกับที่ดินในปัจจุบันจึงกลายเป็นสิ่งที่ชาวขมุบ้านริมของกำลังเผชิญ

“ตั้งแต่มีข่าวว่าจะมีการสร้างสะพานที่เชียงของ ก็เริ่มมีนายทุนเข้ามาขอซื้อที่ในหมู่บ้านมากขึ้น ก็ขายกันไปหลายแปลง แปลงละ 30,000 บาทก็มี ถูกเพราะที่ดินมันไม่มีราคา อีกร้อยบางคนหนี้สินเยอะ เพียงแค่เขาบอกว่าขายให้เขาจะเอาเงินให้และจะให้ปลูกข้าวต่อ ชาวบ้านก็ยอมแล้ว อีกร้อยบางคนในหมู่บ้านก็ไปเป็นนายหน้าให้เขาอีก เขาไม่คิดถึงอนาคตเลยถ้าหากหมู่บ้านนี้ได้เอกสารสิทธิ์ขึ้นมา เชื่อว่าเขาไม่ไต่ออกจากที่ก็ให้มันรู้ไป ทุกวันนี้ที่เขาให้อยู่ให้ใช้ก็หวังแค่จะให้เฝ้าที่ให้ก็เท่านั้น”

สัมภาษณ์ 20 มีนาคม พ.ศ. 2552

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สถานการณ์ความรุนแรงในช่วงเวลานี้ นโยบายของรัฐมิได้เป็นไปเพื่อช่วยเหลือหรือคุ้มครองผู้คนในพื้นที่อย่างจริงจังจากภัยสงครามที่เกิดขึ้น แต่กลับเป็นไปเพื่อต้องการสร้างความมั่นคงของชาติภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบสุดขั้วที่กำลังแพร่หลายในขณะนั้น ภาพของชาวขมุหรือกลุ่มคนบนพื้นที่สูง ซึ่งถูกมองว่ามีใจคนของประเทศไทยถูกมองอย่างเหมารวมในฐานะกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติ จนเกิดความหวาดระแวงและพยายามควบคุม นโยบายอพยพชาวเขาออกจากป่า หรือแม้กระทั่งการปิดพรมแดนประเทศ ถูกนำมาใช้ควบคุมชาวขมุซึ่งเคยอยู่ในพื้นที่อย่างเสรีมาก่อนการกำเนิดรัฐชาติ จนทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับการถูกปิดกั้นการเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งทุนที่พวกเขาใช้ในการดำรงชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้การขยายอำนาจของรัฐที่เข้ามาในพื้นที่

4.1.2 ชีวิตบนเส้นพรมแดน: พื้นที่ของคนหลากหลายสถานะที่ถูกแยกผ่านบัตรประจำตัว

ภาพของการที่พื้นที่ชายแดนที่เต็มไปด้วยหมู่บ้านและผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เดินทางข้ามไปมาหาสู่กัน คงเป็นภาพที่คุ้นชินและมีได้เป็นเรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างไรสำหรับผู้คนในท้องถิ่นและที่เดินทางแวะเวียนผ่านมาเมื่อครั้งในอดีต แต่เมื่อความเป็นพรมแดนความเป็นรัฐชาติ จึงทำให้ผู้คนทั้งสองฟากฝั่งถูกปิดกั้น การข้ามพรมแดนอันคุ้นชินและเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขงรวมถึงหมู่บ้านชาวขมุริมของถูกทำให้กลายเป็นสิ่งต้องห้าม และต้องตรวจตราอยู่ตลอดเวลา คำนวณตรวจคนเข้าเมือง ตำรวจ ทหารตระเวนชายแดน กรมป่าไม้ คำนวณศุลกากร คำนวณกักกันโรคซึ่งเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของอำนาจรัฐได้ผุดขึ้นมาลงพื้นที่ชายแดนเพื่อเป็นตัวแทนที่แสดงถึงพลังอำนาจของรัฐและการกีดกัน

ผู้คนถูกกำหนดสถานะให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อบ่งบอกถึงความเป็นพลเมืองของประเทศนั้นๆ ผ่านการมีบัตรประจำตัวของแต่ละประเทศ แม้ว่าพวกเขาจะมีอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันก็ตาม (ขมุไทย-ขมุลาว) ทั้งนี้บัตรประจำตัว ถือเป็นหนึ่งในเทคนิควิธีแห่งอำนาจของรัฐไทย ในบริบทที่รัฐชาติไทยต้องการควบคุมดูแลบริหารจัดการคนภายในประเทศ ภายใต้อุดมคติเรื่องไร้สัญชาติ ไร้ความเป็นพลเมือง คนไทย คนต่างด้าว ภัยต่อความมั่นคงและในอีกนัยหนึ่งก็ได้ทำให้เกิดการแยกแยะความเป็นชาติพันธุ์ออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ด้วยเช่นกัน และแม้ว่าปัจจุบันชาวขมุริมของส่วนใหญ่มักได้รับการพิจารณาให้มีการปรับเปลี่ยนสถานภาพเป็นพลเมืองของประเทศไทยผ่านการมีบัตรประชาชนเพื่อเป็นหลักประกันในการอยู่เมืองไทยให้กับตัวเองแล้วก็ตามตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535²¹ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาารู้สึกถึงการเป็นคนไทย มีสัญชาติไทย และมีอิสระเหมือนเสียงสะท้อนของ ป้าทอง ผู้หญิงชาวขมุอายุ 57 ปี ซึ่งได้รับสิทธิในการถือครองบัตรประชาชนได้แล้วว่า

“คนที่มียบัตรแล้วไม่เข้าใจความรู้สึกหรือกว่า คนไม่มีบัตรมันลำบากยิ่งไ้ มันต่างกันมาก เดียวนี้ป่าไม่สบายก็ไปหาหมอใช้สิทธิ 30 บาทได้ เวลาจะออกนอกพื้นที่ไปไหนก็ไม่ต้องกลัวว่าจะโดนจับโดนคั่นเหมือนคนไม่มีบัตร การได้เป็นคนไทยมีบัตรประชาชน มันเหมือนเป็นอิสระไม่ได้มากอ่ะระแวงอะไร”

²¹ ชาวขมุริมของที่เข้ามาก่อนปีพ.ศ. 2520 ทุกคนและได้มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนหลักฐานของทางราชการ (แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง) ได้รับบัตรประชาชนกันหมดแล้วเมื่อปีพ.ศ. 2535 เพราะส่วนใหญ่ก็เข้ามาตั้งตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 (สัมภาษณ์พ่อหลวงสว่าง บุญยั้ง)

แม้ว่าการได้รับการแปลงสัญชาติหรือการมีบัตรประชาชนไทยจะเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวขมุ รู้สึกว่าตนเองเป็น “คนไทย” คนหนึ่งแล้วก็ตาม แต่รัฐไทยก็ยังคงแฝงนัยของการแบ่งแยกไว้ภายใน บัตร โดยการไม่จัดวางชาวขมุหรือกลุ่มคนที่ได้รับการแปลงสัญชาติในสถานเดียวกันอยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งถูกแสดงให้เห็นผ่านสิทธิของผู้แปลงสัญชาติกับสิทธิของ “คนไทย” เชื้อสายไทยนั้นจะได้รับ สิทธิที่แตกต่างกัน กล่าว คือ คนที่ได้รับการแปลงสัญชาติไทยส่วนมากจะมีเลขหมายบัตรประจำตัว ประชาชนที่ขึ้นต้นด้วยเลข 5 ซึ่งแตกต่างไปจากคนไทยเชื้อสายไทยที่บัตรประจำตัวประชาชนจะ ขึ้นต้นด้วยเลข 3 ซึ่งสิทธิโดยทั่วไปจะได้รับเหมือนกับคนไทย เช่น สิทธิในการเดินทาง ภายในประเทศ การได้รับบัตรทองรักษา 30 บาท มีสิทธิในการเลือกตั้งเป็นต้น หากแต่กลุ่มคนที่ ได้รับการแปลงสัญชาติไทยนั้นจะไม่มีสิทธิรับราชการ หรือ ทำงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของ ประเทศเหมือนกับคนไทยเชื้อสายไทย รวมถึงบางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหาความยุ่งยากในการทำ ธุรกรรมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมักที่จะถูกตีกลับให้พวกเขาไปหาหลักฐานการได้สัญชาติจาก อำเภอ ดังเช่นในกรณีป้าพา ผู้หญิงชาวขมุวัย 50 ปี เมื่อเธอได้ทำการขอซื้อที่ดินแปลงหนึ่งเพื่อทำ การสร้างบ้านในตัวเมืองจังหวัดเชียงราย พร้อมกับไปยื่นเรื่องเพื่อขอให้ออกโฉนดจากเจ้าหน้าที่ ที่ดินอำเภอ แต่การที่ในบัตรของเธอขึ้นต้นด้วยเลขห้า และระบุเพียงแค่ว่าปีที่เกิดเท่านั้น จึงทำให้การ ติดต่อของเธอเกิดความยุ่งยากขึ้น

“เจ้าหน้าที่เขาให้เห็นว่าเราเป็นชาวเขามาก่อน เพราะในบัตรป้ามันขึ้นต้นด้วยเลขห้า วัน เดือนที่เกิดก็ไม่มีระบุเหมือนของคนไทย เขาเลยถามว่าได้บัตรมาอย่างไร เมื่อไหร่ เขาคงกลัวว่า เป็นบัตรปลอม สุดท้ายเขาเลยขอให้ป้าไปเอาเอกสารยืนยันการได้สัญชาติที่อำเภออีกกว่าจะทำเรื่อง แล้วเสร็จยุ่งยาก ขนาดได้บัตรเหมือนคนไทยแล้วยังต้องมาเจออะไรอย่างอีก เดียวนี้จะทำอะไรเลย พกทั้งสองอย่างเลยทั้งบัตรทั้งเอกสารยืนยันการได้สัญชาติ”

นอกจากชาวขมุส่วนใหญ่จะได้บัตรประจำตัวประชาชนไทยแล้ว ภายในหมู่บ้านริมของ ก็ยังคงมีกลุ่มคนที่ถูกระบุว่าเป็น “กลุ่มคนต่างดาว” ด้วยเช่นเดียวกัน และแม้ว่าจะจะเป็นกลุ่มคนส่วน น้อยเพียง 5 ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านริมของ หากแต่พวกเขาก็ยังเป็นคนกลุ่มน้อยที่ต้องเผชิญ ปัญหาจากการถูกมองว่าเป็นอื่นและถูกควบคุมผ่านบัตรมากกว่ากลุ่มชาวขมุที่ได้สิทธิถือครองบัตร ประจำตัวประชาชนไทย โดยเฉพาะกลุ่มของวัยรุ่นชาวขมุที่พวกเขาถูกกีดกันไม่ให้สามารถเข้าถึง อาชีพที่พวกเขา mong ว่ามั่นคงได้ เช่น การเข้าไปทำงานในหน่วยราชการ ทั้งที่รัฐพยายามผลักดัน ส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มีโอกาสในการศึกษา หากแต่กระบวนการของรัฐก็มักมีความ ลึกคั่นและกีดกันพวกเขาอยู่ในตัวเช่นเดียวกัน

ดังเช่นในกรณีของ เจ้า เด็กหนุ่มชาวขมุอายุ 21 ปี เจ้าเล่าว่าตนเองเกิดที่เมืองไทย โตที่เมืองไทย หากแต่ปัจจุบันครอบครัวของเจ้ายังคงถือครองบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (บัตรสีชมพู) แต่ด้วยการที่เป็นคนเรียนเก่ง เจ้าได้เรียนจนจบ ระดับปวส.ที่วิทยาลัยแห่งหนึ่งใน เชียงราย โดยที่ตัวเขาเองเป็นคนที่ได้คะแนนเป็นที่หนึ่งของชั้นปีและได้สอบวัดความรู้ความสามารถในการเป็นช่างไฟฟ้าจากกรมวิทย์ฯ จนได้รับประกาศนียบัตรที่แสดงถึงการเป็นบุคคลที่มีความรู้และความชำนาญในด้านไฟฟ้า แต่เมื่อเจ้าได้เข้าไปสมัครงานในหน่วยงานของรัฐหรือแม้กระทั่งเอกชนบางแห่ง เจ้ากลับมักถูกปฏิเสธการรับสมัครกลับมา

“ผมไม่รู้มาก่อนเลยว่าผมไม่สามารถทำงานในหน่วยงานของราชการได้ จนผมเรียนจบ และไปสมัครงานที่การไฟฟ้า พอได้เข้าเปิดรับช่างไฟฟ้า ผมก็ไปสมัคร แต่พอเขาเห็นผมเป็นบัตรชมพูเขาก็ไม่พิจารณาผมแล้ว เขาบอกว่ารับสมัครแต่บุคคลที่มีสัญชาติไทยซึ่งบางทีผมก็คิดว่าแล้วมาเปิดโอกาสให้ผมเรียนหนังสือทำไม ผมเพียงแค่อยากมีอาชีพที่มั่นคงก็เท่านั้น หรือบางทีผมไปสมัครงานของเอกชนบางแห่งเขาไม่รับผมเช่นกัน หรือรับก็มักจ่ายให้ผมเป็นรายวันเพราะเขากลัวผมไปทำผิด แต่ส่วนคนที่มียบัตรกลับได้เงินเป็นเงินเดือน พอรู้ผมเลยลาออกมาเป็นช่างไฟ รับจ้างทำไฟฟ้าแถวเวียงแก่นเอา”

ดังนั้นบัตรประจำตัวจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งอำนาจที่บ่งบอกถึงการควบคุมจัดการคนในแง่ของอิสรภาพการเดินทางเคลื่อนที่ของคน เพราะแต่ละบัตรแต่ละใบได้ให้นัยความหมายแต่ละความหมายแก่ผู้ถือบัตร ความหมายที่นับรวมไปถึงการให้สิทธิเสรีภาพในการเดินทางแก่ผู้ถือบัตรที่แตกต่างกัน การระบุว่าใครเป็นใคร มีความหมายอย่างไรและนำไปสู่การควบคุมจัดการอย่างไร คือผลที่จะตามมาแก่ผู้ถือบัตรประจำตัวนั้นๆ การพยายามใช้ชุดความรู้ในเรื่องการจำแนกแยกแยะสถานภาพความเป็นพลเมืองของผู้คนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นมานั้น จึงเป็นผลที่มาจากความพยายามของรัฐ (ชาติ) ไทย ที่จะใช้ “เทคโนโลยีแห่งอำนาจ” (Technology of power) เข้ามาจัดการควบคุมการเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาเข้าออกของผู้คนในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มิใช่พลเมืองไทยเป็นคนอื่น (the other) ซึ่งรัฐมักตั้งข้อสงสัยและหวาดระแวงว่าอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงเหนือดินแดนรัฐไทยสมัยใหม่

บัตรประจำตัวจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งอำนาจรัฐที่บ่งบอกถึงการควบคุมจัดการคนในแง่ของอิสรภาพการเดินทางเคลื่อนที่ เพราะแต่ละบัตรแต่ละใบได้ให้นัยความหมายแต่ละความหมายแก่ผู้ถือบัตร ความหมายที่นับรวมไปถึงการให้สิทธิเสรีภาพในการเดินทางแก่ผู้ถือบัตรที่แตกต่างกัน การระบุว่าใครเป็นใคร มีความหมายอย่างไรและนำไปสู่การควบคุมจัดการอย่างไร คือผลที่จะตามมาแก่ผู้ถือบัตรประจำตัวนั้นๆ

4.2 ความเป็นชายขอบภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งใหม่

นอกจากการเข้ามาขยายอำนาจของรัฐที่มีส่วนทำให้ชาวขมุต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบ ภายใต้การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่รายล้อมชาวขมุในพื้นที่อำเภอ เวียงแก่น ก็ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญที่สร้างให้ชาวขมุถูกมองด้วยความเป็นอื่น “คนอื่น” “คนแปลกหน้า” ด้วยเช่นเดียวกัน โดยเริ่มจากชื่อเรียกขานที่มักถูกนำไปผูกโยงเข้ากับความเป็นข่า นอกจากนี้ความแตกต่างทางความเชื่อ และการถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านที่ค่อยพัฒนา ฐานะยากจน ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวขมุต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบ และการถูกลดคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนกลุ่มนี้ให้กลายเป็นพวกชายขอบหรือเสมือนคนอื่น (Otherness) ในสังคม แม้ว่าในอดีตพื้นที่สองฟากฝั่ง โขงบริเวณชายแดนอำเภอเวียงแก่นจะเป็นที่รับรู้ถึงการเป็นพื้นที่ที่ถูกมองไปด้วยร่องรอยการค้าขายของผู้คน วัฒนธรรมและความเชื่อที่มีความแตกต่างหลากหลายก็ตาม

4.2.1 ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างจากสังคมภายนอกและความเป็นชาติพันธุ์ที่อยากปิดบัง

ในเอกสารของสถาบันวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ กรมประชาสงเคราะห์เล่มหนึ่งได้ระบุเตือนไว้ว่า “มีสิ่งหนึ่งที่ควรระมัดระวังในการพูดคุยกับชาวขมุ คือ *ไม่ควรพูดคำว่าขมุในทุกกรณี*” ซึ่งเมื่อผู้เขียนได้สอบถามชาวขมุบ้านริมของก็ได้รับคำตอบในลักษณะเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามภายใต้การเรียกขานชื่อที่คิดแปลกไปคงมิได้เป็นสาเหตุสำคัญเพียงประการเดียวที่ทำให้ชาวขมุพยายามหลบเลี่ยงชื่อที่ถูกใช้มาตั้งแต่อดีตกาล เมื่อผู้ศึกษาพยายามสอบถามชาวขมุริมของเกี่ยวกับความหมายของชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของพวกเขา ก็มักจะได้คำตอบในลักษณะเดียวกันว่า “ขมุ” แปลว่า “คน” ซึ่งคงมิได้แตกต่างไปจากความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ส่วนใหญ่ก็จะพยายามสื่อให้เห็นถึงความหมายเดียวกันอันเป็นการแสดงถึงความเป็นมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม

แต่อย่างไรก็ตามกลับพบว่าชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวขมุ นั้น มักถูกนำไปสร้างภาพหรือความหมายอื่นๆจนทำให้ชาวขมุพยายามที่จะปิดบังชื่อกลุ่มของตนเองและจะรู้สึกโกรธเมื่อมีผู้คนภายนอกเข้ามาถาม หรือบางครั้งก็มักที่จะเลี่ยงตอบหรือใช้ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่แทน เช่น เป็นคนเมือง คนลาวและคนลื้อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ด้านหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาขาดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงการพยายามตอบโต้ต่อรองและสร้างความกลมกลืนให้เกิดขึ้นและทำให้พวกเขาไม่ถูกมองว่าแปลกแยก

ศร วัลรุ่นชาวขมุ อายุ 20 ปี ได้สะท้อนความรู้สึกเหล่านั้นออกมาให้เห็นว่าเขาไม่ต้องการที่จะเปิดเผยให้คนอื่นรับรู้ว่าเป็นชาวขมุว่า “*ไม่มีใครรู้ว่าผมเป็นขมุหรอก ทุกวันนี้ผม*

ก็บอกตนเองว่าเป็นคนเมือง นำตา ภาษาพูด ภาษาเขียนผมก็ไม่ได้ต่างจากเด็กในเมือง ทุกวันนี้ผมแทบจะไม่พูดภาษาขมุเลยนอกจากคนในครอบครัวและหมู่บ้าน ขนาดเพื่อนขมุด้วยกันยังไม่ค่อยพูดเลย ไม่รู้ซี ขมุมันไม่เหมือนคนม้ง คนลื้อ คนลาว ที่เขาสามารถเปิดเผยตัวได้ดีเป็นปกติกว่า แต่ขมุอย่างผมนี่สิ ลองบอกว่าเป็นขมุ โคนลื้อแน่...อีกอย่างใครจะไปภูมิใจบ้างที่เกิดมาพร้อมกับการถูกมองว่าเคยเป็นข้าทาสละ.ผมเชื่อว่าวัยรุ่นขมุหลายคนคิดและทำอย่างผมนะ”

ซึ่งเสียงสะท้อนดังกล่าวอาจทำให้รัฐมีความสุขที่สามารถกลืนกลายเป็นชาติพันธุ์ให้กลายเป็นหนึ่งได้ ทั้งนี้เมื่อหันกลับไปทบทวนแล้วจะเห็นว่า ชื่อหรือภาพของชาวขมุมักจะถูกสร้างขึ้นผ่านการถูกนำไปเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พงศาวดารล้านช้างที่แสดงให้เห็นว่า ชาวขมูมีฐานะเป็นข้าทาสของชนชั้นลาวภายหลังจากการแพ้สงครามให้ขุนลอ หรือแม่กระตังนิทานปรัมปราโบราณ เช่น ตำนานกำเนิดมนุษย์หรือที่ชาวขมูรู้จักในชื่อเรื่อง “อมปริ อมแห่งน” ที่แสดงให้เห็นถึงกลุ่มคนที่ออกมาจากน้ำเต้าก่อนนั้นมักเป็นกลุ่มคนตัวดำและมีศักดิ์เป็นที่ที่ต้องคอยดูแลปกป้องเอาใจใส่น้อง (คนลาว) หรือแม่กระตังเรื่องขมุยิงหน้าไม้ ก็ได้สื่อให้เห็นถึงความฉลาดและผู้ที่มิไหวพริบของชาวลาวจนทำให้ชาวขมุต้องตกอยู่ภายใต้คำสั่งและกลายเป็นผู้รับใช้ของคนลาว²² และเมื่อว่าพงศาวดารของลาวได้พยายามที่จะสร้างวาทกรรมครอบงำกลุ่มชนพื้นเมืองไม่ว่าจะเป็นชนชาติไหนก็ตาม เมื่อพ่ายต่อขุนลอแล้ว ก็จะถูกจัดให้มีฐานันดรเป็น “ข้า” (ทาส) ของชนชั้นปกครองลาว²³ ดังนั้น ข้า จึงมีใช้ชื่อของชนชาติใดชนชาติหนึ่งแต่เป็นชนชั้นทางสังคม หากแต่การที่ชาวขมุนั้นถือเป็นกลุ่มข้าที่มีจำนวนประชากรมากในประเทศและง่ายต่อการจดจำพบเห็น ดังนั้นพวกเขาจึงมักถูกตีตราว่าเป็นกลุ่มข้า หรือข้าทาสที่มีมากที่สุดในประเทศลาว (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544)

“หากพูดถึง “ข้า” คนแถวนี้ (เวียงแก่น) เขาก็รู้กันหมดว่าหมายถึงขมุ เพราะบางคนเขาก็ยังเรียกขมุว่าข้าอยู่ แลบางคนก็ยังเรียกว่าเป็น หมู่มั่ว หมู่มาย หรือแมงก็ยังมิ แต่อย่าไปเรียกให้เขาได้ยินนะ เขาจะโกรธมาก ยิ่งข้ามไปลาวนี้ให้เรียกเขาว่าลาวเทิงเอาพูดผิดไปเขาจะไม่พอใจเอา ก็อย่างว่าละเนื้อเป็นใครจะไม่โกรธไปเรียกเขาเป็น ข้าเป็นทาสอย่างนั้น ดินะเกิดเป็นคนลาวไม่ได้ไปเป็นข้าเป็นข้าให้ใครเหมือนขมุ”

สัมภาษณ์ พี่ด้าย อายุ 46 ปี วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2552

²² อ่านเพิ่มเติมที่สันติพงษ์ ช้างเผือก, 2550

²³ อ่านเพิ่มเติมที่สิลา วีระวงส์, 2540:37-45

“ตอนนั้นผมไปรอขึ้นรถที่ท่ารถเชียงราย (สถานีขนส่งเชียงราย) จะกลับเวียงแก่นกับน้ำก็เลยพูดคุยกันเป็นภาษาขมุ จนมีคนมาถามผมว่าเป็นคนเผ่าไหน เขาว่าไม่คุ้นกับภาษา ผมก็เลยบอกว่าเป็นคนขมุ พอเพื่อนมันได้ยินก็บอก ขมุหน้าตาอย่างงี้หรือ แล้วหัวเราะ ผมนี่ทั้งโกรธทั้งอาย ตั้งแต่นั้นมาเวลาไปข้างนอกผมจะไม่พูดขมุอีกเลย ขนาดที่โรงเรียนยังไม่มีใครรู้เลยว่าผมเป็นขมุ กลัวโดนล้ออีกไม่ชอบ ขนาดแค่บอกว่าอยู่เวียงแก่น ยังโดนแซวเลยว่าบ้านนอก แล้วยิ่งถ้าเขารู้ว่าผมเป็นขมุ เขาจะมองยังไง”

สัมภาษณ์ น้องซี อายุ 17 ปี วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2552

“มันเป็นความทรงจำที่ไม่ดีของคนขมุอย่างตาเขา เพราะชีวิตขมุแต่ก่อน ชอบถูกนำเอาไปเป็นแรงงาน เป็นทาสมาตลอด ยิ่งทุกวันนี้ก็ยังมีขมุที่ทุกข์ยากจนอยู่เยอะ ก็ต้องไปรับจ้างทำงานหนักเหมือนเดิม ขมุบางคนก็รวยเขาจะไม่ค่อยโกรธหรือ แต่พวกที่ยังยากจนต้องทำงานหนักอยู่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอย่างหลัง บางที่เขาเลยมักตัดพ้อตัวเองว่า เพราะเกิดเป็นขมุเลยต้องเป็นคนใช้ให้คนอื่น ทุกข์ตลอด ไม่เคยได้สบายเหมือนคนอื่นเขา ยิ่งพอมีคนไปถามเขา เรียกชื่อผิดเป็นขามุอีก ยิ่งโกรธคนบ้านนี้ก็ยังมียะระวังก็ดี แต่ทางที่ดีก็เรียกเขาว่า ลาวเทิง เอาดีที่สุดจะได้ไม่มีปัญหา”

สัมภาษณ์ ตาอิน อายุ 76 ปี วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2552

ด้วยเหตุนี้ ภาพความเป็นข่า หรือการที่ผู้คนมักเรียกพวกเขาว่า “ขามุ” จึงมักที่จะสร้างความไม่พอใจสำหรับชาวขมุมากนักเมื่อถูกเรียกถึง และแม้ว่าชาวขมุจะพยายามเปลี่ยนแปลงการเรียกชื่อตนเอง เป็น ขามุ แต่พลังของการเรียกขานตนเองใหม่นั้นกลับ “ถูกตอน” ไปอย่างน่าเสียดาย เนื่องจากภาพตายตัวที่ติดตัวมากับความเป็นขมุถูกผลิตซ้ำผ่านเรื่องเล่านิทานปรัมปราและพงศาวดารจากกลุ่มคนภายนอก จนในที่สุดก็กลายเป็นภาพต้นแบบของชาวขมุ อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนลักษณะการจัดวางระดับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหลื่อมล้ำระหว่างชาวขมุกับกลุ่มคนภายนอก เมื่อความเป็น “ข่า” หรือ “ข่า” ได้กลายเป็นเสมือนภาพต้นแบบจนกลายเป็นเนื้อเดียวกับของความเป็นขมุ ซึ่งขัดแย้งกับความเป็นไท (ย) ที่ถูกมองว่ามีความเป็นอิสระชนมากกว่าชาวขมุ ยิ่งนัก จนทำให้ความหมายของคำว่า “ขมุ” จึงมักถูกลดทอนลงจนขาดซึ่งความเป็น “คน” และถูกแทนที่ด้วยความเป็นอื่นแทน

นอกจากนี้ เมื่อถามถึงภาพลักษณ์อื่นของชาวขมุที่ถูกผู้คนในพื้นที่เวียงแก่นมอง ไม่ว่าจะกลุ่มคนกลุ่มไหนก็ตาม หลายคนมักจะนึกภาพชาวขมุได้อย่างทันทีทันใดถึงภาพลักษณ์ที่มีได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวขมุเลยแม้แต่นิดเดียว ภาพ “ชาวเขา” “พวกแมง” “ข้าทาส” “ยากจน” “ไม่มีการศึกษาสูง” และ “นับถือผี” ได้กลายเป็นภาพลักษณ์ตัวแทนความเป็นขมุที่ได้รับ

จากผู้คนภายนอกที่มีลักษณะเป็นแบบพิมพ์เดียวกันเช่นนี้ ซึ่งนับว่าเป็นผลพวงการผลิตหรือหล่อหลอมความคิดชุดหนึ่งเพื่อนำไปใช้มองวิเคราะห์ จัดการกับสิ่งหนึ่งด้วยเครื่องมือที่นักวิชาการเรียกว่า “วาทกรรม”

นอกจากการที่ชาวขมุมักจะถูกนิยามภายใต้ชื่อเรียกที่มีความหมายในเชิงลบแล้วนั้น การที่สังคมไทยยังได้รับการนิยามทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นในสังคมไทยแบบใหม่ๆ ซึ่งได้ถ่ายทอดผ่านเนื้อหาของเพลงจากศิลปินล้านนา ด้วยการเสนอรูปแบบของความเป็นพื้นบ้านล้านนาทั้งในเรื่องของเนื้อร้องและจังหวะเพลง หากแต่เนื้อหาของเพลงนี้ได้ทำให้เกิดภาพลักษณ์ใหม่กับชาวขมุในการถูกมองว่าเป็น “ตัวตลก” “ล่าสมัย” และ “เป็นคนไร้ระเบียบของสังคม” จนกลายเป็นภาพตัวแทนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวขมุ และมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนในสังคมไทย

บทเพลง “ขมุขี้ควาย”

ขมุขี้ควายเอาโถงยามสพาย	จะไปขายใบเมี่ยง
ขมุคนงามจะไปแอ่วเวียง	จะไปขายใบเมี่ยงของป้อเลี้ยงบุญมา
ซูปหมากกะโลใส่เสื้อแดงเข้าท่า	เที่ยวลีเจียวไข่กำทาทหน้าด้วยเป้งสังคโปร์
ขี้ควายถึงแม่แต่ัง	ขมุตำแดงขี้ควายฮ้องเพลงจ่ม
แดดมันก้อฮ้อนขมุจะเป็นลม	ควักยาหอมมาดมเป็นยาแดงพม่า
กำลึงขี้ควายใส่เสื้อลายฮุ่มหมา	กินกินทาทาขมุหน้าจันบาน
แผ้วเวียงเจียงใหม่	ขมุชอบใจก็แซงซ่ายรถเครื่อง
คนจีโมโหเป็นโหดเป็นเคือง	ขมุบู้เรื่องมันแซงซ่ายแซงขวา
รถติดไฟแดง ขมุไล่แซงขึ้นหน้า	ตำหนดไล่ยับมา ขมุว่าขี้ขี้ควาย
(พูด) เต๊นา....ตำหนด ควายเต๊ๆ ล้อฮ้วย ควายนี้ะ	บ่ใจร์ถยนต์ไล่ ตำหนด มันบ่มีเบรกไล่
เกียร์มันก้อปมี...ล้อฮ้วย	ข่าจะ ไปขายเมี่ยงนี้ะ
ยับเข้ามาหยัง...ล้อฮ้วย	ควายเต๊ๆ หนา เต๊ๆ..ล้อฮ้วย

บทเพลงดังกล่าวซึ่งถูกขับร้องด้วยศิลปินล้านนาที่ผู้เขียนนิยมฟัง หากแต่บทเพลงขมุขี้ควายกลับเป็นบทเพลงที่ผู้เขียนไม่เคยสัมผัสหรือรู้จักมาก่อน จนกระทั่งชาวขมุเป็นผู้นำมาให้ฟังเมื่อครั้งที่กำลังสัมภาษณ์ ถึงประเด็นเรื่องภาพลักษณ์ในสายตาจากคนภายนอกก็คิดอย่างไรกับพวกเขา

“ลองเอาไปฟังเอง จะได้รู้ แต่ก่อนเพลงนี้ออกมา เป็นต้อง โคนแซว ถ้าคนอื่นฟังมันก็ ตลกมันก็สนุกคินะ แต่ใคร ไม่เป็นขมุไม่รู้หรือกว่าเป็นไง มันเหมือน คนง่าว (คนโง่) ไม่รู้อะไรเลย บางทีผมทำผิดทำของแตก ก็โดนเพื่อนคนเมืองแซวละ มันถ้าจะไม่รู้เรื่องอย่างในเพลงจริงๆ”

เนื้อหาสาระในบทเพลงนี้อาจจะไม่ได้มีความสำคัญอะไรกับกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ นอกจาก ชาวขมุผู้ซึ่งเป็นเหมือนตัวละครสำคัญในเนื้อหาของบทเพลงนี้ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึง ภาพลักษณ์ของชาวขมุที่สะท้อนผ่านบทเพลง จนกลายเป็นภาพตัวแทนที่ตายตัวให้กับชาวขมุผ่านทางลักษณะของการแต่งกายอันแปลกประหลาด ได้รับการศึกษาน้อย รวมถึงการถูกมองว่าเป็น กลุ่มคนล้าหลัง ล้าสมัยไม่รู้จักกฎระเบียบร่วมในสังคม ซึ่งภาพลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงถึงการจัดวาง ตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกันระหว่างการเป็นคนในเมืองกับชาวเขา และ กลุ่มคนที่ทันสมัยกับ กลุ่มคนที่ล้าหลัง”

การพยายามปิดบังอำพรางแม้แต่ ชื่อและภาษา ของชาวขมุเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงต่อการ เฝ้ามองหน้ากับการดูถูกดูหมิ่นจากคนกลุ่มต่างภายนอก โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองและคนลาว และ เพื่อเป็นการช่วยให้ตนเองไม่ถูกมองว่าเป็นอื่นมากนักด้วยการพยายามสวมรอยความเป็นชาติพันธุ์ อื่นที่ผู้คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ หากแต่ในอีกมุมมองหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงเชิง สัญลักษณ์ ที่ถูกสร้างขึ้นมาครอบงำพวกเขา จนนำไปสู่การปิดบังละทิ้งหรือแอบซ่อนไม่ให้ใครได้ รับรู้ซึ่งอาจรวมถึงตัวของชาวขมุบางส่วนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะชาวขมุฐานะยากจนที่มีมุมมองความ ลำบาก ยากจนและการเป็นแรงงานรับจ้างเชื่อมโยงกับภาพลักษณ์หรือเรื่องราวในอดีตจนนำไปสู่ ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและพยายามปฏิเสธความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองในที่สุด

ดังนั้นการพยายามให้ภาพและความหมายใหม่ลงในชื่อ บทเพลงหรือแม้กระทั่ง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวขมุ เช่น การแต่งกาย การเป็นคนไม่รู้เรื่องและไร้ระเบียบ ได้ ชี้ให้เห็นว่าเกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างภาพตายตัว ที่ช่วยปิดล้อมและกักขังความหมายของชาวขมุ ให้หยุดนิ่งไร้รูปร่างละเอียด เสมือนไม่เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ใดๆของชีวิตจริงที่ สลับซับซ้อน ซึ่งภาพตายตัวของชาวขมุจึงไม่ใช่เพียงภาพใดๆ หรือเป็นความหมายที่ล่องลอยอยู่ กลางอากาศ หากแต่เป็นภาพที่มีพลังโน้มนำให้คนคิด-ปฏิบัติ หรือสามารถผลักดันให้ผู้คนใน สังคมไทยกลายเป็นผู้ชมที่นิ่งเฉยเย็นชา หรือกองเชียร์ผู้โหยงเหยียงกระหึ่มทำสาระและ หัวเราะอย่างเหยียดหยาม จากการกระทำต่อภาพลักษณ์ของพวกเขาที่ถูกปิดล้อมและกักขัง ความหมายไว้ในทางลบและความเป็นอื่น จนทำให้ชื่ออันมีความหมายและถูกสร้างขึ้นด้วยอารมณ์ ความรู้สึกจากการกลั่นกรองอย่างพิถีพิถันของบรรพชนชาวขมุ ต้องเผชิญกับภาวะการณืปิดเบือน และปิดบังอยู่ตลอดเวลา

4.2.2 “ผี” วิถีความเชื่อที่ถูกลืมมองว่า “งมงาย” และแปลกแยกจากความเป็นไทย

ในโลกทัศน์ของกลุ่มคนพื้นราบในเขตพื้นที่อำเภอเวียงแก่นส่วนใหญ่ ความเชื่ออื่นๆ นอกเหนือไปจากคำสั่งสอนทางศาสนาพุทธ คริสต์และอิสลามแล้วนั้น มักถูกเรียกอย่างเหมารวมว่าเป็นความเชื่อเรื่องของผี ซึ่งรวมถึงไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา การดูฤกษ์ยามและการรักษาพยาบาล เป็นต้น และหากจะพูดถึงกลุ่มคนที่มีความเชื่อหรือศรัทธาในเรื่อง “ผี” และเชียวชาญในเรื่อง “ไสยศาสตร์” อย่างแนบแน่นแล้วนั้น ชาวขมุริมของถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นที่แสดงออกให้เห็นเด่นชัดถึงวิถีชีวิตที่ดำเนินไปควบคู่กับความเชื่อเหล่านี้

ตาแดง ผู้เฒ่าชาวขมุในวัยย่าง 77 ปี ได้ให้ความเห็นถึงความเชื่อเรื่องผีของชาวขมุว่า สำหรับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณของพวกเขาได้ถูกผลิตสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการสร้างความมั่นใจและต่อต้านความกลัวต่อความไม่มั่นคงต่อสิ่งที่พวกเขาเองไม่สามารถควบคุมหรือแก้ไขเองได้ รวมถึงยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมผู้คนในชุมชนและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางพื้นที่ที่ศาสนาไม่สามารถเข้าถึงและมีได้เป็นสิ่งงมงาย ไร้สาระหรือเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุผล

“นอกจากคนเฒ่าคนแก่จะเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านแล้วนั้น ผีก็ถือเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่ลูกหลานขมุต้องให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ทุกคน ก็อย่างว่าสมัยก่อนโรงพยาบาลก็ไม่มี ยามเจ็บยามป่วย อยู่ในป่ารักษาไม่หาย ก็ต้องพึ่งผี เขาคอยช่วยให้เราได้อยู่ดีกินดี ปกป้องรักษาข้าว รักรักษาไร่จนสามารถอยู่รอดปลอดภัยมาถึงทุกวันนี้ วัฒนธรรมของขมุอย่างผม ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงจะต้องมีผีเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอผีก็ถือว่าเป็นเหมือนศาสนาของคนขมุ เหมือนคนไทยมีศาสนาพุทธ ฝรั่งเศสมีศาสนาคริสต์ พวกเขามีสถาอิสลามนั่นแหละ ยามเจ็บยามกลัวเราก็ต้องไปพึ่งเขา”

สัมภาษณ์ ตาแดง วัย 76 ปี วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2552

อย่างไรก็ตามการที่ชาวขมุริมของมีวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่มีความแตกต่างจากสังคมพื้นราบ พวกเขาจึงมักถูกมองจากกลุ่มคนดั้งเดิมพื้นราบซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมากและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับที่สูงกว่าไม่ว่าจะเป็นคนเมือง คนลื้อและคนลาว ที่มองการปฏิบัติของพวกเขว่าเป็น “วัฒนธรรมชาวเขา” ที่ “น่ากลัว” “ล้าหลัง” “งมงาย” และไม่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมความเป็นไทยและอยู่ตรงกันข้ามกับแนวทางปฏิบัติในพุทธศาสนา ประกอบกับกระบวนการพัฒนาและสร้างความเป็นชาติของรัฐไทยที่พยายามหลอมกลุ่มคนต่างๆ เป็นหนึ่ง และไม่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ของกลุ่มคนต่างๆ

นอกเหนือจากการผูกโยงความเป็นหนึ่งผ่านรากฐานของอุดมการณ์ของความเป็นไทย คือ ความเป็นชาติ ศาสนา (พุทธ) และพระมหากษัตริย์

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีของชาวมุขที่ไม่ได้วางอยู่บนรากฐานของพุทธศาสนาจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องการไร้ศีลธรรม ล้าหลัง ค่อยพัฒนาและเป็นความเชื่อที่มลายหายไปไหนในสายของรัฐและพลเมืองของประเทศส่วนใหญ่ที่นับถือพุทธศาสนา แต่ในขณะที่ความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มคนเมืองซึ่งก็ได้วัตถุประสงค์แตกต่างกันนักกับความเชื่อเรื่องผีของชาวมุขเพียงแค่พิธีปฏิบัติที่อาจมีความแตกต่างกันนั้น ดังเช่น การบูชาไหว้ผีปู่ย่า (ผีบรรพบุรุษ) ผีเจ้าที่ การดูแลคูหาหรือรักษาโรคและการบนบานศาลกล่าวเป็นต้น กลับไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกมองจากรัฐและกลุ่มผู้คนที่อยู่พื้นราบว่าเป็นความเชื่อที่ไร้ศีลธรรม ล้าหลัง และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเหมือนเช่นที่ชาวมุขต้องเผชิญ ทั้งนี้เพราะพวกเขามองความเชื่อเรื่องผีของชาวมุขที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างไม่ได้แยกแยะนั้นว่ามีลักษณะทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับวัฒนธรรมของชาวเขาทั่วไป

ดังนั้นบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงของหมู่บ้านชาวมุขริมของ ซึ่งมีทั้งคนเมืองและคนลาวซึ่งอาศัยอยู่พื้นที่ราบและนับถือศาสนาพุทธนั้น จึงทำให้การเข้ามาของชาวมุขตั้งแต่ช่วงแรกของการตั้งหมู่บ้านจึงถูกมองว่าแปลกแยกและเป็นอื่นภายใต้การถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อของชาวเขาซึ่งมิสามารถนำเข้ามาผนวกหรือกลมกลืนกับคนพื้นราบซึ่งนับถือศาสนาพุทธได้ ดังเช่นเสียงสะท้อนของ พี่เพ็ญ คนเมือง อายุ 45 ปี ที่ได้แสดงออกถึงความแตกต่างระหว่างชาวมุขและคนเมือง เมื่อครั้งที่ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาว่า “คิดดีแล้วหรือ ไปอยู่กับขมุ เขาเป็นชาวเขาชาวดอยเขาไม่ใช่เป็นคนเมืองคนพุทธอย่างเรานะ อีก็อย่างผีเขาก็เยอะ มีทั้งผีป่าผีดอยผีบ้าน ผิดผีที่เขาให้เลี้ยงอะไรก็ต้องเลี้ยงอันนั้น จะมาต่อรองเป็นไข่ เป็นไก่ไม่ได้นะระวังให้ดี...แล้วอนบ้านขมุนะเธอ..(ใช้)..ปัทโททม โมสังโค! เอาให้รอดนะ อยู่ไม่ไหวก็มานอนบ้านเรานี้”

การที่ชาวมุขริมของถือเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งที่ถูกมองจากรัฐและผู้คนในพื้นที่ราบ เช่นกลุ่มคนเมือง คนลาว ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมและความเชื่อที่ล้าสมัยและเป็นอุปสรรคต่อการกระบวนการพัฒนาของสังคมและประเทศ โดยเฉพาะการยังคงเป็นชาวเขาที่นับถือผีและไสยศาสตร์ต่างๆ ดังนั้นในปีพ.ศ.2532 รัฐจึงได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนบ้านริมของขึ้น โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนชั่วคราวแบบ สปจ.ชร.101/37 จำนวน 2 หลังขึ้นในพื้นที่ ด้วยมีครูอาสาสมัครและตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะความรู้ในการอ่าน เขียน พุทธภาษาไทย รวมถึงการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แต่กระนั้นความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงมิได้ถูกลบเลือนออกจากวิถีชีวิตซึ่งพวกเขานับถือมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ความแตกต่างทางด้านความเชื่อของชาวขมุริมของถูกทำให้ผู้คนภายนอกเห็นมากขึ้น เมื่อได้มีการเข้ามาตั้งสำนักสงฆ์ริมของขึ้นเมื่อพ.ศ.2542 ซึ่งไม่ห่างจากตัวหมู่บ้านมากนัก การพยายามขับไล่ไม่ให้ความช่วยเหลือ พุศุคยหรือการใส่บาตร และห้ามชาวขมุภายในหมู่บ้านเข้าไปช่วยเหลือ กลายเป็นสิ่งที่รับรู้ของผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธในพื้นที่ใกล้เคียงนั้น รวมถึงคณะศรัทธาจากภายนอกที่ต้องเข้าไปช่วยเหลือ ดังนั้น ภาพลักษณ์ของชาวขมุริมของในเวลานั้นจึงเต็มไปด้วยความแปลกแยกและการถูกผู้คนในพื้นที่โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองและคนลาวมองว่าเป็นกลุ่มที่ทำให้ศาสนาเสื่อมเสีย เพราะการทำลายพระพุทธรูปศาสนาถือเป็นการเสมือนการทำลายสถาบันของชาติซึ่งชาวพุทธไม่สามารถยอมรับได้และทำให้ชาวขมุริมของถูกจัดวางให้อยู่ในสถานะที่เป็นอื่นในสังคมส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่ยังคงนับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองและคนลาว

ภายหลังจากศาสนาพุทธได้เข้าภายในหมู่บ้านเพียง 2 ปี (ปีพ.ศ. 2544) ได้มีชาวขมุผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพื่อเผยแพร่ศาสนา โดยการที่เขาเข้าไปครอบครองพื้นที่บริเวณที่ว่างใกล้ป่าช้า ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณกว้างซึ่งชาวขมุปล่อยให้ว่างไว้อันเนื่องมาจากไม่กล้าที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์เนื่องจากเกรงกลัวต่ออำนาจผีบริเวณป่าช้าตามความเชื่อของชาวขมุ ทั้งนี้การเข้ามาอาศัยอยู่ของชาวขมุผู้นับถือศาสนาคริสต์ในบริเวณใกล้กับป่าช้านั้น นอกจากจะพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ที่ว่างแล้ว อีกส่วนหนึ่งการเพื่อต้องการแสดงให้ชาวขมุเห็นว่าความเชื่อเรื่องผีไม่มีจริง อีกทั้งชาวขมุผู้นี้ยังถือได้ว่าเป็นคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดีภายใต้การสนับสนุนของคริสตจักร จึงทำให้ชาวขมุคนดังกล่าวสามารถนำมาใช้ต่อรองโน้มน้าวใจชาวขมุให้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ เพื่อแลกกับพื้นที่สำหรับตั้งบ้านเรือนในเขตพื้นที่ศาสนาคริสต์และให้ยืมที่ดินสำหรับการผลิตและการเข้าถึงทุนในการสนับสนุนช่วยเหลือต่างๆ จากกลุ่มองค์กรของศาสนาคริสต์ซึ่งจะถูกนำมาให้ผ่านชาวขมุผู้นี้ ซึ่งในพื้นที่บ้านริมของในขณะนั้น ได้มีชาวขมุที่ไร้ที่ดินอันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่และเป็นกลุ่มคนในพื้นที่ที่ไร้ที่ดินเนื่องจากนำไปขายที่เพื่อนำเงินไปเลี้ยงผิจนหมด ได้เปลี่ยนจากการนับถือผีมาสู่การนับถือคริสต์เพื่อแลกกับพื้นที่ปลูกบ้านและพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูก แต่อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาแรกของการเข้าของศาสนาคริสต์ในช่วงปีพ.ศ. 2544-2547 ยังคงมีชาวขมุเข้ามาเปลี่ยนศาสนาไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะชาวขมุส่วนใหญ่ยังคงปฏิเสธในการที่จะเปลี่ยนศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือศาสนาคริสต์ก็ตาม ดังที่ชาวขมุผู้มีบทบาทในการเผยแพร่หลักคำสอนทางศาสนาคริสต์ได้แสดงทัศนะว่า

“ช่วงแรกยังไม่ค่อยมีชาวบ้านเข้ามารับเชื่อ เพราะเขายังคงเชื่อเรื่องผีกันอยู่มาก ขนาดศาสนาพุทธเข้ามาก่อนตอนนั้นยังไม่มีใครเปลี่ยนไปนับถือเลย แต่ศาสนาคริสต์ปีแรกก็มีคนมารับเชื่อแล้ว ผมอุตสาห์มาอยู่แถวป่าช้าให้ดูเป็นตัวอย่างแล้ว เขาจะได้เลิกงมงายเรื่องผี แต่เขาก็ไม่เชื่อ

ไม่พัฒนาเลย เขาก็ยังไหว้ผี เลี้ยงผีเหมือนเดิม เลี้ยงผี บางคนต้องฆ่าวัวฆ่าควายจนชีวิตไม่เหลืออะไร
ครอบครัวแตกแยกที่กินที่อยู่ก็ไม่มีนี่ มีนี่ให้เห็นเป็นตัวอย่างหนึ่งคน เขาก็ยังไม่ดูกัน”

ภายใต้ความเชื่อที่แตกต่างกันของชาวขมุซึ่งถูกมองว่าเป็นรูปแบบวัฒนธรรมของ
ชาวเขานั้น ได้ทำให้ชาวขมุต้องถูกจัดวางให้อยู่ในพื้นที่ของความเป็นอื่น และถูกมองว่างมาย
ไร้สาระ และเป็นความเชื่อที่ขัดขวางกระบวนการพัฒนาทางสังคม ประกอบกับอุดมการณ์ของรัฐ
และผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานคิดของความเป็นชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
จึงได้ทำให้วัฒนธรรม ความเชื่อของพวกเขาถูกมองว่าไม่สามารถนำมาผสมกลมกลืนให้
สอดคล้องกับวิถีชีวิตเหมือนคนพื้นราบในสังคมได้

4.2.3 ริมของ: ภาพสะท้อนของ “ความด้อยพัฒนา” และ “ยากจน” ที่ต้องช่วยเหลือและ พัฒนา

ภาพของหมู่บ้านชาวเขาในความคิดของผู้คนส่วนใหญ่ นั้น มักถูกมองว่าเป็นหมู่บ้าน
เป้าหมายของรัฐ นักพัฒนาชุมชน นักสังคมสงเคราะห์ เอกชน หรือแม้กระทั่งกลุ่มนักศึกษาที่ใน
ฐานะของ “หมู่บ้านชาวเขาที่ด้อยพัฒนา” ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการความช่วยเหลือและพัฒนาจาก
กลุ่มคนกลุ่มต่างๆ จากภายนอกเหล่านี้ ซึ่งบางครั้งความด้อยพัฒนาที่ถูกมองจากคนภายนอกนั้น
อาจจะเป็นสิ่งที่พวกเขาพึงพอใจ ซึ่งหมู่บ้านริมของก็ถือเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มักถูกนำเสนอภาพจาก
คนภายนอกว่ายังคงเป็นหมู่บ้านชายขอบที่ด้อยต่อพัฒนาซึ่งต้องการความช่วยเหลือ ในด้านต่างๆ
เพื่อที่จะได้ปรับเปลี่ยนจากหมู่บ้านที่เป็นชายขอบของการพัฒนาไปสู่การเป็นหมู่บ้านชาวเขาที่
พัฒนาและมีความแตกต่างไม่มากนักกับหมู่บ้านของกลุ่มคนพื้นราบ ที่แม้ว่าจะถูกรัฐส่วนกลางมอง
ว่าบ้านนอก ชนบท หากแต่หมู่บ้านของกลุ่มคนพื้นราบ โดยเฉพาะคนเมื่อนั้นก็ยังถือว่าอยู่ใกล้ชิด
กับความเจริญและการพัฒนามากกว่ากลุ่มหมู่บ้านของชาวเขา ทั้งนี้การถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านที่
ด้อยพัฒนานั้น ส่วนใหญ่จะพบว่ามักถูกพิจารณาจากกลุ่มคนภายนอกผ่านการเป็นกลุ่มหมู่บ้านที่มี
ฐานะยากจน ไร้การศึกษา มีความยากลำบากในการคมนาคมเข้าถึงซึ่งถือเป็นสิ่งที่ขัดต่อ
กระบวนการพัฒนาที่ควรได้รับการช่วยเหลือแก้ไขปรับปรุงจากภายนอก จนนำไปสู่การ
ปรับเปลี่ยนองค์ประกอบ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่ถูกมองว่าด้อยพัฒนาสู่การพัฒนา ซึ่งภาพ
ความเป็นชายขอบของการพัฒนาในหมู่บ้านริมของนั้นสามารถมองได้เป็นสองลักษณะ คือ
1.หมู่บ้านที่ต้องได้รับการปรับปรุงช่วยเหลือพัฒนา 2. หมู่บ้านที่ต้องการรับการบริจาคและ
ขาดแคลน

ลักษณะที่หนึ่ง การเป็นหมู่บ้านที่ต้องได้รับการปรับปรุงช่วยเหลือพัฒนา ในอดีตหมู่บ้านริมของถือเป็นหมู่บ้านของชาวมุ ซึ่งพวกเขาไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ ซึ่งภายหลังการถนนไฟฟ้าได้กระจายเข้ามาในพื้นที่ของหมู่บ้านเมื่อปีพ.ศ.2522 แล้วก็ตาม หากแต่สิ่งที่หมู่บ้านริมของยังคงถูกนำเสนอออกมาถึงการเป็นหมู่บ้านที่ต้องได้รับการพัฒนาจากรัฐ คือ การเป็นหมู่บ้านด้วยการศึกษา ทั้งนี้ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2532 นั้น พี่แพร ผู้หญิงชาวมุในวัย 40 ปีได้เล่าว่า

“แต่ก่อนก่อนที่จะมีโรงเรียนริมของนั้น ชาวมุทุกคนเขียน อ่านภาษาไทยไม่ได้และมีเพียงไม่กี่คนที่พูดภาษาไทยแต่ก็ไม่ชัด ดังนั้นเจ้าหน้าที่การศึกษาเขาเลยพยายามมาให้เด็กมุไปเรียนที่แจมปอง แต่มันก็อยู่ไกล เด็กมุเลยไม่ค่อยไปเรียนกัน อย่างพี่ตอนนั้นก็ไปเหมือนกันพ่อแม่ก็ไม่ว่า เพราะอยู่บ้านก็ได้ช่วยพ่อแม่ทำงาน เขาก็เลยมาสร้างโรงเรียนริมของให้เลยเขาคงเห็นว่า หมู่บ้านนี้มันไม่เจริญ ขนาดพูดไทยก็ยังไม่ชัดกันเลย จำได้ว่าตอนปี 2532 โรงเรียนยังสร้างจากไม้ไผ่อยู่เลย ก็จะเปลี่ยนเป็นปูนภายหลัง”

ทั้งนี้ภาพของหมู่บ้านมักถูกนำเสนอต่อรัฐว่าผู้คนภายในหมู่บ้านเป็นกลุ่มคนที่ขาดโอกาสในการศึกษา ซึ่งพวกเขาไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ในเวลานั้น ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐ มองพวกเขาเป็นชาวเขา คือการศึกษาประกอบกับวัฒนธรรมของชาวมุก็ยังคงมีเพียงแค่ภาษาพูด คือ ภาษามุเพียงเท่านั้น จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐมองว่าเป็นสิ่งที่ยั่วยุต่อการพัฒนาและขัดขวางต่อกระบวนการพัฒนาของรัฐที่การพูดภาษาไทยเป็นส่วนหนึ่งในแสดงถึงความเป็นพลเมืองของชาติไทย

นอกจากนี้ภาพของหมู่บ้านริมของยังถูกแสดงให้รัฐเห็นถึงความด้อยพัฒนา เมื่อถนนภายในหมู่บ้านซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการพัฒนาประเภทหนึ่งยังคงไม่ได้รับการจัดสร้าง ภาพของหมู่บ้านริมของก่อนปีพ.ศ.2550 จึงยังคงเป็นหมู่บ้านทางลูกรังที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นมา พี่แพรได้เล่าว่าก่อนที่รัฐจะเข้ามาช่วยเหลือ พอถึงฤดูฝนทางดินภายในหมู่บ้านเต็มไปด้วยโคลนตีสัมและลื่น การเดินทางไปมาจึงลำบาก ตลอดจนมักถูกเพื่อนบ้านล้ออยู่เสมอว่า

“เวลาที่เดินทางไปตลาดแจมปอง คนเมืองที่นั่นแทบจะได้เลยว่า พี่มาจากไหน เพราะส่วนใหญ่ทำจะเป็นดิน โคลนตีมาด้วย อายุเหมือนกันนะแต่ก็ต้องทำใจ”

ดังนั้นในปีพ.ศ.2550 องค์การบริหารส่วนตำบลหลายางจึงได้เล็งเห็นถึงความลำบากของชาวมุบ้านริมของ ซึ่งถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะด้านกรคมนาคมภายในหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านส่วนใหญ่ข้างเคียงต่างได้การจัดทำเสร็จสิ้นมาเป็นระยะเวลาที่

นานแล้ว ดังนั้นหน่วยงานรัฐจึงได้มีการดำเนินเพื่อให้หมู่บ้านริมของได้รับความสะดวกเหมือนหมู่บ้านภายในพื้นที่ทั่วไป แม้ว่าการพัฒนาดังกล่าวควรจะเป็นสิ่งที่พวกเขาได้รับมานานแล้วก็ตาม

อย่างไรก็ตามการพยายามให้ความช่วยเหลือบางอย่างที่จำเป็นกับชาวขมุภายในหมู่บ้านถูกปฏิบัติ โดยปราศจากความเห็นอกเห็นใจ โดยเฉพาะในเรื่องของคุณภาพน้ำดื่มเพื่อใช้สำหรับการบริโภค ทั้งนี้เมื่อถึงฤดูร้อนของทุกปี ชาวขมุบ้านริมของมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับใช้อุปโภคโดยเฉพาะเมื่อน้ำจากประปาภูเขาไม่เพียงพอ จนทำให้พวกเขาไม่มีน้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภค และภาพที่เห็นทุกๆปี คือ ชาวขมุต้องลงไปอาบน้ำในแม่น้ำโขง ชักผ้าหรือแม้กระทั่งนำน้ำไปใช้สำหรับการบริโภค แม้ความช่วยเหลือของหน่วยงานรัฐจะได้เข้ามาช่วยภายในหมู่บ้านโดยการนำถังน้ำมาตั้งบริเวณกลางหมู่บ้านจำนวน 4 ถัง เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของชาวขมุ แต่กระนั้นความเดือดร้อนดังกล่าวกลับไม่ได้ลดลง หากแต่กลับสร้างความรู้สึกล้นเกินให้กับชาวบ้านเมื่อน้ำที่ได้รับมานั้น มักที่จะนำไปใช้บริโภคอุปโภคได้ อันเนื่องมาจากกลิ่น และสีของน้ำอันไม่พึงประสงค์จนทำให้พวกเขาไม่กล้าที่จะนำมาใช้

“เจ้าหน้าที่เขาเข้ามาช่วยเหลือ โดยการเอาถังใส่น้ำมาวางไว้ในหมู่บ้านเป็นจุด และนำน้ำมาใส่ให้ ตอนแรกก็ดีใจกัน จะได้มีน้ำใช้น้ำกินกันแต่พอชาวบ้านเอามาใช้มันมีกลิ่นมีคราบมันๆบ้าง มาดูที่หลังว่าเขาก็ไปเอาน้ำที่น้ำงามมาให้ใช้ บางที่เราไปเห็นเขาอยากสูบน้ำตรงไหนก็สูบบ้าง บางทีมีแต่ขยะผมนี้รู้สึกไม่ดีเลย ถ้าเป็นเขาบางจะรู้สึกอย่างไร เคี้ยวนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่เลยใช้น้ำของแทน”

นอกจากนี้การพัฒนาภายในหมู่บ้านริมของบางอย่างนั้น ก็มีได้เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวขมุหรือสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวขมุได้เสมอไป ดังเช่นในช่วงปีพ.ศ.2532 ที่ได้มีมูลนิธิแห่งหนึ่งที่ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวขมุ โดยได้มีการจัดสร้างอาคารฝึกงานขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับการฝึกสอนการเป็นช่างตัดผมและเสริมสวย ซึ่งสิ่งนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ชาวขมุต้องการหรือมีความสนใจเหมือนเช่นที่กลุ่มภายนอกมองว่ามีความจำเป็นต่อพวกเขา ปัจจุบันอาคารดังกล่าวกลับมิได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์และถูกปิดไว้เป็นเพียงที่เก็บของเท่านั้น

“อาคารแห่งนี้ได้มา เพราะมูลนิธิเขาเข้ามาส่งเสริมอาชีพเสริมสวยให้กับชาวขมุในหมู่บ้าน ทั้งการตัดผม ทั้งการเป็นช่างเสริมสวย เขาคงอยากให้เราสามารถเอาความรู้เหล่านี้ไปพัฒนาเป็นอาชีพที่ดีกว่าการทำเกษตร ... อีกอย่างคงเห็นแว้วว่าคนขมุมีฝีมือจะเป็นช่างเสริมสวยมั่ง (ประชด) ตอนแรกก็มีคนแห่ไปเรียนกันอยู่ แต่ไม่นานก็ออกมาทั้งหมด พวกผู้หญิงก็ไม่ไป

หัดเรียนหัดทำ เพราะเรียนไปเขาก็ไม่ได้เอาไปใช้ประโยชน์อะไร ทุนก็ไม่มีกัน เดียวนี้เลยเป็น
อาคารร้างปิดไว้เก็บของ วันดีคืนดีมีงานถึงเปิดเอามาใช้กัน”

ลักษณะที่สอง หมู่บ้านที่ต้องการรับการบริจาคและขาดแคลน นอกเหนือจากการถูก
มองว่าเป็นหมู่บ้านที่ต้องได้รับการพัฒนาส่งเสริม ภาพของหมู่บ้านริมของยังถูกมองจากกลุ่มคน
ภายนอกว่ามีฐานะยากจน ขาดแคลนและต้องการรับบริจาค จนกลายเป็นเป้าหมายที่กลุ่มคน
กลุ่มต่างๆพยายามที่จะเข้าไปช่วยเหลือ การบริจาคสิ่งของ ผ้าห่ม อาหาร ของใช้ต่างๆ ถูกนำเข้ามา
ให้กับชาวบ้านภายในหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นจากหน่วยงานของรัฐ ห้างร้านหรือเอกชน
ดังเช่น ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นในช่วงฤดูหนาวปลายเดือนธันวาคม ปีพ.ศ.2552 ภาพของชาวขมุยื่นรอ
เพื่อรอที่จะรับบริจาคสิ่งของจากกลุ่มตัวแทน ผู้มีจิตศรัทธาที่ได้ร่วมกันบริจาคสิ่งของมือสอง เสื้อผ้า
เครื่องนุ่งห่มให้กับชาวขมุบ้านริมของ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างแสดงความดีใจเมื่อได้รับสิ่งของแม้ว่า
จะไม่ได้เป็นของใหม่ก็ตาม เด็กบางคนก็ได้นำเสื้อผ้าที่ได้มาสวมใส่ทันทีเพื่อเอามาอวด โชว์กัน
กับกลุ่มเพื่อนฝูง สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพของหมู่บ้าน ริมของที่ยังคงเป็นหมู่บ้านที่
ขาดแคลนอย่างแท้จริง ซึ่งถูกนำเสนอออกมาให้เห็นผ่านสิ่งของที่ถูกนำมาบริจาค โดยเฉพาะ
“ของมือสอง” ต่างๆ ซึ่งแม้ว่าสิ่งของเหล่านั้นจะผ่านการถูกใช้มาแล้วก็ตาม แต่มันก็ถือเป็นสิ่งที่
สำคัญกับชีวิตของชาวขมุยากจน โดยเฉพาะกับกลุ่มที่มีฐานะยากจนที่ยังคงมีอยู่มากภายในหมู่บ้าน

“ผมสงสารเขา หมู่บ้านนี้นั้นเป็นบ้านชาวเขา เขาไม่ค่อยมีอะไรจะใส่กันหรอก ดูซิบาง
คนเสื้อผ้าทั้งเก่าทั้งขาด ก็ยังใส่กันอยู่เลย เป็นเราบางทีนี้ ที่ไปแล้ว ผมก็เลยลองไปค้นเสื้อผ้า
รองเท้าว สิ่งของต่างๆที่ไม่ได้ใช้แล้ว เอามารวมกันกับคนที่ทำงาน แล้วก็เอามาบริจาคนี่แหละ ก็เห็น
เขาดีใจกันนะ เราก็มีความสุขแล้วที่ได้ช่วยเพื่อนมนุษย์เหมือนกัน ยิ่งถ้าได้ช่วยคนที่เขาไม่มี
ขาดแคลนจริงๆ อย่างบ้านนี้แหละ”

สัมภาษณ์ ผู้บริจาคท่านหนึ่ง วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2552

นอกเหนือจากการเป็นหมู่บ้านที่ต้องการรับการบริจาคแล้ว หมู่บ้านแห่งนี้ยังถูกมองว่า
เป็นเป้าหมายของกลุ่มนักศึกษาที่มักเดินทางเข้ามาภายในหมู่บ้าน โดยมักที่จะมีวัตถุประสงค์ในการ
มาไม่แตกต่างกันมากนักนั่นคือการเข้ามาให้ความช่วยเหลือภายใต้ชื่อ “ค่ายอาสา” ดังเช่นในช่วง
ปลายฝนต้นหนาวของเดือนตุลาคม พ.ศ.2552 ได้มีนักศึกษาจากมหาลัยแห่งหนึ่งได้เดินทางเข้า
มายังหมู่บ้านของชาวขมุบ้านริมของ ภายใต้ชื่อชมรมอาสาพัฒนาชนบทเพื่อเข้ามาแจกสิ่งของ
ปรับปรุงโรงอาหารของโรงเรียนบ้านริมของ และทำกิจกรรมต่างร่วมกับชาวบ้าน ภาพบรรยากาศ
สนุกสนานของนักศึกษาที่ได้เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพวกเขามองว่า

หมู่บ้านแห่งนี้ยังคงต้องการการพัฒนาและเสริมสร้างสิ่งต่างๆจากภายนอก ดังเช่นเสียงสะท้อนของนักศึกษาคนหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ชมรมเรารั้วจัดขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อช่วยเหลือหมู่บ้านที่พวกเราได้เข้าไปสำรวจ และคิดว่า ยังขาดแคลน หรือขาดการสนับสนุนซ่อมแซมสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน พุดง่ายๆก็คือไม่ค่อยพัฒนานั้นแหละ อย่างหมู่บ้านนี้ก็โชนะ คุพวกบ้านเรือนเขาสาก็ยังเป็นแบบดั้งเดิมมีให้เห็นอยู่เลย”

ภาพของการถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านที่ด้อยพัฒนา ยากจน ขาดแคลน นำสงสารและต้องพยายามให้ความช่วยเหลือนั้น มักเป็นภาพที่ถูกสร้างจากกลุ่มคนภายนอกที่มองความแตกต่างทางสังคม สถานภาพคุณภาพชีวิตที่มีความแตกต่างจากพวกเขาและมักอยู่บริเวณชายขอบของการพัฒนา นอกจากการถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่ด้อยพัฒนาแล้วนั้น สิ่งก็ตามมาควบคู่กันคือ การเข้าไปให้การช่วยเหลือและพัฒนา ซึ่งเป็นสิ่งที่คนภายนอกมองว่าจะช่วยทำให้คุณภาพชีวิตของพวกเขาดีขึ้น แต่ในบางครั้งการพัฒนาหรือเข้าไปช่วยเหลือกลุ่มคนที่ถูกมองว่า ด้อยพัฒนานั้น ก็อาจกลายเป็นความหวังดีที่อาจสูญเปล่าหากการพัฒนานั้นมิได้เป็นสิ่งที่กลุ่มคนที่ถูกมองว่า ด้อยพัฒนาเป็น คนเลือกสรรความช่วยเหลือที่ถูกหยิบยื่นเอง

4.3 ความเป็นชายขอบภายใต้ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและความทันสมัย

ระบบทุนนิยมถือได้ว่าเป็นสิ่งได้เอาที่ดินที่ไร้เป็นแหล่งขุดครีดิททรัพยากรแรงงานและขุดครีดิททุนที่ ชาวขมุเคยได้สะสมไว้ ระบบทุนได้นำเสนอเทคโนโลยี ระบบสินเชื่อกู้ยืมและระบบการทำงาน ซึ่งทำให้การพึ่งตนเองและการสะสมทุนของพวกเขาและการสะสมของหมู่บ้านถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว องค์กรความรู้ของหมู่บ้านในแง่ไม่มีไม่พอเพียงที่จะรับมือกับระบบใหม่ ถูกกระทำและอ่อนแอลง ภายใต้การเผชิญหน้ากับภาวะความเป็นชายขอบของชาวขมุริมของจากการถูกจำกัดพื้นที่ทำกินและการแผ่ขยายของทุนในระบบตลาดและการพาณิชย์ รวมถึงความทันสมัยที่เข้ามายังหมู่บ้านของชาวขมุริมของ กลายเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในปัจจุบัน การพยายามใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นและเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภค โดยแลกกับเงินสดเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีพและตอบสนองต่อความสะดวสบายบางอย่างในชีวิตกลายเป็นสิ่งที่ชาวขมุพยายามเสาะแสวงหา ดังนั้น การกู้หนี้ยืมสิน การใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัยจึงเกิดขึ้น และนำมาซึ่งภาวะความล้มเหลวในการดำรงชีวิต ปัญหาสุขภาพ และการหลั่งไหลออกของหนุ่มสาวซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในระบบ

การผลิตภายในหมู่บ้านจนแทบหมดสิ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลพวงที่ทำให้ชาวขมุริมของต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบภายใต้ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและความทันสมัยในปัจจุบัน

4.3.1 ความเป็นชายขอบในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ของชาวขมุ

เมื่อระบบการผลิตที่วางอยู่บนพื้นฐานของการยังชีพและการเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ป่าแบบดั้งเดิมของชาวขมุไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไป เมื่อรัฐได้เข้ามาทำการกีดกันพร้อมกับสร้างความชอบธรรมในพื้นที่จนทำให้ชาวขมุริมของถูกมองด้วยความเป็นอื่นในฐานะของการเป็น “ชาวเขาทำลายป่า” ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทของกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีผลทำให้ชาวขมุตกอยู่ในสถานะที่ชุมชนเสื่อมความสามารถในการจัดการและควบคุมทรัพยากรอย่างต่อเนื่องจนแทบจะไร้อำนาจในการกำหนดและจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง ดังนั้น ในสถานการณ์การที่ไร้ทางเลือกในการดำรงชีวิตของชาวขมุจึงทำให้พวกเขาต้องหันเข้าสู่ระบบการผลิตในเชิงพาณิชย์และการตลาดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้พื้นที่ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด ดังเช่น เสียงสะท้อนจากพี่ภาพ ผู้หญิงชาวขมุวัย 36 ปี ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“หากพวกพี่ไม่เพาะปลูกพี่ชอย่างอื่น ปลูกแต่ข้าว ไร่กินอย่างเดียว จะเอาเงินที่ไหนมากินมาใช้ ลำพังจะออกไปรับจ้างเพียงอย่างเดียวมันก็ไม่พอกิน ไหนจะลูก จะพ่อแม่อีก อย่างน้อยพี่ก็จะได้มีเงินมาหมุนมาใช้บ้าง เรามันไม่ใช่คนรวย ที่ดินก็ไม่ได้มีให้ใช้เยอะ หากเป็นเหมือนสมัยแต่ก่อนบุกเบิกที่ได้ก็ว่าไปอย่าง”

เสียงของพี่ภาพได้แสดงออกถึง การไม่สามารถหลบหลีกต่อการเข้ามาของระบบตลาด ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวขมุยังคงไม่คุ้นชินและปรับตัวได้ดีมากนัก ข้าวโพดเป็นพืชพาณิชย์เพียงอย่างเดียวในช่วงเวลาแรกที่ ชาวขมุริมของได้เริ่มลองทำการเพาะปลูก ตั้งแต่เมื่อปีพ.ศ. 2510 หากแต่การเพาะปลูกพืชดังกล่าวยังคงไม่เข้มข้นมากนัก อันเนื่องมาจากชาวขมุยังคงมีข้อจำกัด คือ แรงงานในการผลิต พื้นที่เพาะปลูกมีจำกัด การขาดความชำนาญในการเพาะปลูกและยังคงยึดติดกับระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเป็นทุนเดิมที่พยายามป้องกันความเสี่ยงจากการขาดแคลน ความอดอยากและความต้องการพึ่งพาจากแหล่งทุนอื่นๆ

อย่างไรก็ตามการผลิตพืชเชิงพาณิชย์ของชาวขมุริมของเริ่มมีความเข้มข้นมากขึ้นภายหลังจากการถูกห้ามไม่ให้เข้าไปในพื้นที่ป่าในการทำไร่ เมื่อปี พ.ศ.2520 จนทำให้รูปแบบของการผลิตแบบยังชีพดั้งเดิมของชาวขมุถูกลดบทบาทลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดในการถูกพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูกของชาวขมุซึ่งเป็นผลโดยตรงที่ทำให้ระบบการผลิตของชาวขมุ

แบบไร่หมุนเวียนไม่สามารถทำได้อีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่า การเพาะปลูกข้าวไร่ของชาวมุขนั้น จะสูญหายหรือถูกยกเลิกการผลิตไป เพราะชาวมุขยังคงให้ความสำคัญกับข้าวไร่อยู่เสมอสำหรับนำมาใช้ในการบริโภคและยังมีส่วนในการลดความเสี่ยงต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตของพวกเขาด้วยเช่นเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องยากของชาวมุขที่ยากจนซึ่งมีที่ดินจำกัด จำต้องยอมเสียดินแดนที่ที่เคยใช้เพาะปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคและถูกแทนที่ด้วยการเพาะปลูกข้าวโพดเพื่อขายแทนแม้ว่าจะจะต้องแลกมากับการที่ชาวมุขจะต้องซื้อข้าวบริโภคแทนก็ตาม ดังเช่น ที่ที่ภาพได้ตัดสติงใจทำการเพาะปลูกอย่างไม่มีทางเลือกมากนัก

ดังนั้นเมื่อที่ดินมีจำกัด ประกอบกับระบบการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของถูกแทนที่ด้วยระบบเงินตรามากขึ้น ข้าวโพดจึงได้กลายเป็นพืชพาณิชย์ที่ช่วยสร้างรายได้ในครัวเรือนของชาวมุขบ้านริมของซึ่งมีที่ดินในการเพาะปลูกจนถึงในปัจจุบันและไม่ได้จัดวางไว้ภายใต้ระบบการผลิตในลักษณะของการทำไร่หมุนเวียนเหมือนในอดีตที่พวกเขาเคยได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ในประเทศลาว ซึ่งส่วนหนึ่งนั้นมาจากการที่พวกเขาต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคมในพื้นที่ซึ่งระบบตลาดได้เข้ามามีบทบาทอย่างสูง

รวมถึงยังเป็นผลพวงจากนโยบายรัฐชาติไทยที่พยายามนำแนวคิดเรื่องการตลาดและการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เข้ามาผลักดันและส่งเสริมพัฒนาชาวเขาให้มีวัฒนธรรมในการผลิตเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสามารถเป็นกำลังในการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภค การพยายามปลูกพืชให้ได้ผลผลิตที่สูงเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนกับเงินสดสำหรับนำไปใช้ในการเลี้ยงชีวิต กลายเป็นสิ่งที่ชาวมุขพยายามทำกันอย่างเข้มข้น และพยายามเลือกสรรวิธีการต่างๆ เพื่อนำมาใช้บำรุงพืชพาณิชย์ของพวกเขาให้เกิดความสมบูรณ์ ผสมผสานกับการจัดการในพื้นที่แบบดั้งเดิม ยาม่าแมลง สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์จากตลาด เริ่มถูกนำเข้ามาใช้ภายในพื้นที่เพาะปลูกของชาวมุขควบคู่ไปกับการใช้แรงงานในการผลิตภายในครัวเรือนและการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชนเพื่อใช้ในการลดต้นทุนสำหรับการผลิตทั้งภายในครอบครัวและชุมชน โดยตาอินเล่า ชาวมุขวัย 76 ปี เล่าให้ฟังว่า

“ตอนเพาะปลูกตอนแรกนั้นไม่ใช้กันหรอก ยา ข้าวไร่ข้าวโพดปลูกงาม ฝักใหญ่ เมล็ดโต เพราะดินมันดี แต่พอปลูกไปได้ประมาณ 3-4 ปี (ราวปีพ.ศ. 2524) นี้เริ่มต้องซื้อมาใช้ เพาะดินมันเริ่มเสื่อมเพาะปลูกไม่ค่อยงามเหมือนเดิม เพาะที่ดินมันไม่ได้หมุนไม่จั่น ถ้าจะรวยไปแล้วรับอย่างเดียว ยาก็ไม่ต้องซื้อ คนในครอบครัวทำไม่ไหวก็ไปแลกแสงกัน (เอามือ) ยิ่งถ้าลาวไม่เปิดประเทศ พื้นที่ฝั่งลาวอีกเยอะที่จะมาช่วยเหมือนสมัยก่อน”

แต่เมื่อการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์ของชาวขมุบ้านริมของที่เริ่มมีความหลากหลายขึ้นในช่วงตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 เมื่อชาวขมุที่มีฐานะเริ่มนำเอาส้มโอ ลำไย และชิงเข้ามาเพาะปลูกภายในหมู่บ้านก่อนที่ในปัจจุบัน ขางพาราจะถูกนำเข้ามาเพาะปลูกล่าสุดเมื่อปีพ.ศ.2550 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตของชาวขมุบ้านริมของที่ถูกทำให้กลายเป็นการเพาะปลูกเพื่อการพาณิชย์อย่างเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น จนส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงภายในแต่ละครัวเรือนของชาวขมุซึ่งได้รับในระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันไปอันเนื่องมาจากความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและการสะสมทุนที่แตกต่างกันในระบบการผลิตภายในหมู่บ้านชาวขมุริมของ โดยเฉพาะในเรื่องของการกู้เงิน หนี้สินที่กลายเป็นสิ่งที่ชาวขมุไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยจะพบว่าครอบครัวของชาวขมุที่มีฐานะยากจนนั้น ถือเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตมากที่สุด เมื่อพวกเขาต้องเผชิญกับวงจรของการเป็นหนี้สินที่มากกว่าครอบครัวชาวขมุที่มีฐานะปานกลางและครอบครัวที่มีฐานะดี แม้ว่าชาวขมุส่วนใหญ่เกือบทุกครอบครัวจะได้ทำการกู้ยืมเงินก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชาวขมุที่มีฐานะส่วนใหญ่สามารถที่จะสะสมทุนในการผลิตและสามารถเพาะปลูกพืชได้หลายชนิดได้ดีกว่าชาวขมุฐานะยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อค่าอุปกรณ์ สารเคมี ยาฆ่าแมลงหรือการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรต่างๆ มีราคาที่สูงขึ้น จนมีผลต่อดันทุนในการผลิตที่สูงขึ้นตามไป ซึ่งบางครั้งพวกเขาต้องประสบกับปัญหาการขาดทุนต่อการผลิต

ดังนั้นภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวระบบการกู้ยืมเงินของชาวขมุจึงได้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านริมของไม่ว่าจะเป็นการกู้ยืมจากกลุ่มพ่อค้า และการกู้ยืมเงินจาก ธกส. เพื่อที่พวกเขาจะได้นำเงินออกมาเป็นทุนสำหรับทำการผลิต ซึ่งนั่นปัจจุบัน พบว่าการแหล่งกู้เงินที่สำคัญของชาวขมุริมของนั้นมีอยู่ สองแหล่ง ที่สำคัญ คือ การกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. และการกู้ยืมเงินจาก พ่อค้าหรือนายทุนเมื่อเกิดปัญหาดังกล่าว ชาวขมุที่มีฐานะปานกลางหรือมีฐานะดีนั้น อาจพอที่จะสามารถหลีกเลี่ยงต่อการเข้าไปสู่ระบบของการกู้หนี้ยืมสินได้ในระดับหนึ่ง แต่สำหรับครอบครัวของชาวขมุที่มีฐานะยากจนนั้น ส่วนใหญ่พวกเขาไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรการกู้หนี้ยืมสินได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากการที่พวกเขาไม่สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจได้ รวมถึงข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่เพาะปลูกที่มีจำนวนจำกัด ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อรายรับที่พวกเขาจะได้รับ จนทำให้พวกเขาต้องวนเวียนอยู่ในระบบดังกล่าวไม่มีวันสิ้นสุด ดังเช่นในกรณีศึกษาของพี่ภาพ พี่ภาพมีที่ดินทั้งหมดประมาณ 9 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่สำหรับปลูกข้าวไร่จำนวน 1 ไร่ และที่เหลืออีก 8 ไร่ใช้สำหรับปลูกเพาะปลูกข้าวโพด พี่ภาพมักจะขายข้าวโพดให้กับพ่อค้าประจำที่พี่ภาพได้ขายข้าวโพดให้ตลอด 6 ปี ที่ผ่านมา จนพี่ภาพสามารถยืมเงินพ่อค้าคนดังกล่าวเพื่อนำไปลงทุนในการเพาะปลูกก่อนที่พี่ภาพจะตอบแทนด้วยการขายข้าวโพดให้เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว หากแต่นายทุนคนดังกล่าว

จะคิดดอกเบี้ยที่ภาพที่ร้อยละ 12 โดยการให้ยืมเงินแต่ละครั้งที่ภาพเล่าว่า นายทุนจะให้เงินไม่เกิดครั้งหนึ่งของผลผลิตที่เกยขายให้แต่ที่ภาพก็ไม่กล้ายืมถึงขนาดนั้น เพราะทุกครั้งทีโดนหักเงินและดอกเบี้ยที่ภาพยืมไปแล้วที่ภาพจะรู้สึกใจเสีย เพราะเหลือเงินที่เป็นรายรับสุทธิเพียงไม่มากนัก ในฤดูกาลเพาะปลูกข้าว โทศปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2551) ที่ภาพได้เล่าว่า ได้ยืมเงินพ่อค้าคนดังกล่าวเป็นจำนวนเงิน 6,000 บาท เพื่อเป็นต้นทุนในการนำไปทำการเพาะปลูก และส่วนหนึ่งนำไปใช้ในครอบครัว ในการเพาะปลูกของภาพนั้น ที่ภาพจะไม่จ้างแรงงาน แต่จะทำการเอามือเอารุ่นเพื่อลดต้นทุนการผลิต และใช้แรงงานในครัวเรือน คือ ที่ภาพ สามมี และลูกชายอีก 2 คน ช่วยกันเพาะปลูก และเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวพ่อค้าก็จะมาซื้อข้าวโพดที่ที่ภาพหักใส่กระสอบไว้ โดยที่ภาพขายข้าวโพดได้ราคา 10,700 บาท แต่เงินจำนวนนี้จะถูกหักค่าเงินและดอกเบี้ยที่ที่ภาพได้กู้ยืมมา เป็นเงิน 6,720 บาท ซึ่งทำให้ที่ภาพเหลือเงินใช้เพียง 3,980 บาท และหากคิดรวมกับค่าจ้างที่ที่ภาพและสามมีมักได้จากการทำงานไปรับจ้างในช่วงฤดูทำการเกษตรแล้วได้รวมกันประมาณ 15,000 ต่อปี ซึ่งถือเป็นรายได้หลักสำหรับนำไปใช้ใช้จ่ายในครัวเรือนและการผลิตในครั้งต่อไป ซึ่งคงเป็นไปได้ยากที่รายรับจำนวนดังกล่าวจะเพียงพอต่อรายจ่ายภายในครัวเรือน ซึ่งแม้ว่าอาจจะพอแต่ก็ไม่สามารถที่จะสะสมทุนทางเศรษฐกิจไว้ได้ และจำเป็นที่จะต้องกู้หนี้ยืมสินต่อไปจากพ่อค้าหรือแหล่งเงินกู้ต่างๆ จนทำให้พวกเขาต้องเผชิญภาวะหนี้สินและการเป็นชายขอบภายใต้ความสัมพันธ์กับตลาดและระบบการค้าเชิงพาณิชย์ ซึ่งครัวเรือนยากจนชาวมุเช่นที่ภาพไม่สามารถหลุดพ้นได้

ดังนั้นการที่ชาวมุต้องเข้าสู่ระบบการผลิตแบบตลาดและการถูกจำกัดพื้นที่เพาะปลูกนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าชาวมุต้องประสบปัญหาที่ไม่ใช่เฉพาะเพียงการขาดข้าวในการบริโภคเท่านั้น หากแต่พวกเขา กลับต้องเผชิญปัญหาในเรื่องของการกู้หนี้ยืมสินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนกลายเป็นเหมือนวงจรที่ไม่อาจหลุดพ้นและยึดเชื้อ แต่อย่างไรก็ตามเราคงไม่สามารถที่จะมองว่าการกู้ยืมเงินนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเป็นปัญหาหนี้สินได้เพียงด้านเดียว แต่การกู้ยืมเงินบางครั้งก็อาจถือได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสหรือทางเลือกให้กลุ่มคนที่ไม่สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ประกอบกับช่วยให้เขามีโอกาสในการเข้าถึงทุนในอีกรูปแบบหนึ่งได้ด้วยเช่นเดียวกัน

4.3.2 เทคโนโลยีการเกษตร: ความทันสมัยที่บั่นทอนคุณภาพชีวิต

เมื่อภาวะหนี้สินเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ชาวมุริมของพยายามเพิ่มผลผลิตให้เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน เทคโนโลยีการเกษตรจึงเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ยสารเคมี ยาฆ่าแมลง เพื่อหวังจะเป็นตัวที่ช่วยเร่งผลการผลิต การทำการเกษตรลักษณะนี้ยิ่งทำให้

ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น คริวเรือต้องแบกรับภาระหนี้สินจากการเช่าซื้อปุ๋ย สารเคมีกำจัดวัชพืช เมล็ดพันธุ์และค่าแรงที่สูงขึ้นตามลำดับ อันเนื่องมาจากชาวขมุริมของเริ่มถูกบีบให้มีทางเลือกในระบบการผลิตแบบเกษตรน้อยลง มีหน้าซำการใช้เทคโนโลยีการเกษตรเหล่านี้เพื่อเร่งผลผลิต ได้มีส่งผลข้างเคียงต่อชาวขมุจนทำให้เกิดผลกระทบแบบลูกโซ่ภายในหมู่บ้านริมของเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นสิ่งสำคัญที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของชาวขมุทั้งในระดับชุมชนและปัจเจก

ก.ระดับชุมชน : ระบบนิเวศน์ แหล่งอาหารของหมู่บ้านถูกทำลาย

อ่างเก็บน้ำริมของ ถือเป็นแหล่งเก็บน้ำสำคัญของหมู่บ้านชาวขมุริมของ และถูกรายล้อมด้วยพื้นที่เพาะปลูกของชาวขมุซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่สูง ซึ่งอ่างเก็บน้ำริมของนอกจากจะใช้สำหรับนำมาอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งยามขาดแคลนแล้ว ก็ยังเป็นแหล่งน้ำจับสัตว์น้ำของชาวขมุภายในหมู่บ้านที่สำคัญด้วยเช่นเดียวกัน ตามี ชาวขมุวัย 56 ปี เล่าว่าทุกๆปี ก่อนถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวขมุริมของจะทำการลงจับปลาภายในอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ เป็นเวลาสองวัน ซึ่งวันแรกจะปล่อยให้วางแหนาง (ตะข่าย) เพียงอย่างเดียว ซึ่งคนที่นำแหนางมาวางจะต้องเสียค่าวาง 300 บาทให้กับหมู่บ้าน ส่วนวันที่สองจะปล่อยให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถจับปลาได้หมด ใครจะวางแหนาง หว่านแหหรือมีวิธีการจับอย่างไรก็ได้ แต่ต้องไม่ทำลายแหล่งน้ำ ซึ่งในพ.ศ.2551 (เป็นปีสุดท้ายก่อนที่ชาวบ้านจะเลิกจับปลา) มีคนวางแหนางถึง 10 หลัก โดยแต่ละหลักจะมีการรุ่มกันจ่ายค่าแหนางประมาณ 3-4 ครอบครัว ช่วยกันจ่ายเงินค่าหลักให้คณะกรรมการหมู่บ้าน และจะมีหลักของคณะกรรมการหมู่บ้านอีก 1 หลัก ซึ่งหลักนี้เมื่อจับปลาได้จะต้องนำมาไว้เป็นกองกลาง เพื่อนำมาทำอาหารเลี้ยงชาวบ้าน ซึ่งปีนี้ตามีเล่าว่า ชาวบ้านสามารถจับปลาได้ตัวใหญ่สุดเพียงประมาณ 2 กิโลกรัม เมื่อนับรวมทั้งหมดได้ปลาประมาณ 50-60 กิโลกรัม ซึ่งตามีเล่าให้ฟังว่า “ถือว่าปีนี้จับได้น้อยมากและจำนวนปลาก็ลดลงไปเยอะ เมื่อ 2 ปีที่แล้ว หลัก 1 หลักจะสามารถจับได้ประมาณ 20-30 กิโลกรัมเลยทีเดียวและจะใช้ระยะเวลาในการวางแหนางไม่นานด้วย ตามียังบอกอีกว่า “คงจะเป็นเพราะหลายปีมานี้ชาวบ้านได้ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีเยอะ จึงทำให้มีสารพิษไหลลงอ่างเก็บน้ำเป็นจำนวนมาก ปลาเลยไม่เยอะและใหญ่เหมือนแต่ก่อน

“ปีนี้ (พ.ศ. 2552) ใครอยากจับก็จับ ถ้าน้อง (ผู้ศึกษา) อยากกินก็เอา ลอยเต็มนั้น ไม่มีใครกล้ากินกล้าเอามาใช้หรอก ยามันเยอะ เผลอๆ ใครเอาไปใช้ใส่ต้นไม้ถ้าจะโตเร็วมีทั้งปุ๋ยทั้งยา แต่ก่อนดินดียาเลยน้อย เดียวนี้พอดินไม่ดีก็เอาปุ๋ยเอายาใส่กันอย่างเดียว หญ้าก็ตายยาก เวลาฝนตกมันก็ไหลลงอ่างหมด ปลูกก็ตายหมด แต่ก็อย่างว่า จะว่าเจ้าของที่ดินก็ไม่ได้ เขาก็มีที่ดินที่นี้ที่เดียวไม่ทำก็อดตาย”

สัมภาษณ์ พัน อายุ 36 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

โดยคำบอกเล่าดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสียแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชาวมุริมของไป อันเกิดจากความต้องการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าศัตรูพืช สารเคมีต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกของชาวมุริมที่ต้องการความสะดวกสบายและเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น ซึ่งสวนทางกับคุณภาพที่ดินที่ขาดความสมบูรณ์เสื่อมลงจากการขูดรีดที่ดิน และเมื่อการหมุนเวียนที่ดินอันเป็นภูมิปัญญาในการฟื้นฟูสภาพดินเป็นสิ่งที่ถูกห้าม เทคโนโลยีการเกษตรต่างๆ เป็นสิ่งที่ชาวมุริมไม่สามารถปฏิเสธที่จะนำมาใช้ได้ จนกลายเป็นสิ่งที่บั่นทอนชีวิตและเพิ่มหนี้สินให้กับพวกเขาไปอย่างไม่รู้ตัว

ข. ระดับปัจเจก: สารพิษตกค้างในร่างกายของชาวมุริม

นอกจากความรุนแรงจากการใช้เทคโนโลยีการเกษตรในระดับปัจเจกที่ชาวมุริมของต้องเผชิญกับภาวะหนี้สินจากต้นทุนการผลิต ทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของหมู่บ้านที่ถูกทำลายอยู่ก่อนแล้ว พวกเขายังต้องเผชิญกับภาวะความเสี่ยงต่อสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรด้วยเช่นเดียวกัน โฆษณาชวนเชื่อบนป้ายสินค้าหรือโทรทัศน์ กลายเป็นสิ่งชวนเชื่อที่ทำให้พวกเขาหลงใหลไปกับคำเชิญชวนเหล่านั้น “ผลผลิตดี เร็วทันใจใช้...” โดยขาดการป้องกันที่ถูกต้อง โดยเฉพาะสถานการณ์เมื่อผืนดินของพวกเขาเริ่มเสื่อมคุณภาพและขาดการบำรุงดิน พักฟื้นอย่างที่ควรเป็น วัชพืชและศัตรูพืชเริ่มมีมากขึ้น ประกอบกับการที่ไม่สามารถหยุดพักการใช้ที่ดินได้ ซึ่งไม่ได้รับการหมุนเวียน ดังนั้น เทคโนโลยีการเกษตรที่ออกฤทธิ์เร็ว และมีประสิทธิภาพจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกแสวงหามาใช้ ยาปราบแมลงและวัชพืชที่ชาวบ้านเรียกว่า“ยาน็อค”²⁴ และปุ๋ยเคมีต่างๆ ถูกถ่าเลียงมาใช้พื้นที่เพาะปลูก โดยขาดความระมัดระวัง และแม้ว่าพวกเขาจะรู้ถึงผลลัพธ์ที่จะตามมา หากแต่ความต้องการเพิ่มผลผลิต และให้พืชผลเจริญเติบโตอันเป็นความหวังที่จะทำให้

²⁴ ยาน็อค คือ ยาฆ่าแมลง ฆ่าวัชพืชที่ออกฤทธิ์แรงและเร็ว ไม่ต้องรอนานกว่าที่ยาจะออกฤทธิ์ แม้ว่าจะมีราคาแพงแต่ส่วนใหญ่ นิยมใช้ เพราะจะช่วยลดความเสี่ยงต่อการถูกชะล้างจากน้ำฝน พัน อายุ 36 ปี สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

รายได้ที่จะนำมาเลี้ยงปากท้องของพวกเขาอึดขึ้นและลดภาวะหนี้สินเพื่อให้ตนเองมีทุนสะสมได้ กลายเป็นสิ่งที่พวกเขามองว่ามีความสำคัญกว่าชีวิตและการต้องเผชิญปัญหาสุขภาพที่ถูกสะสมอยู่ ภายในร่างกาย ดังที่ เหลลาชายหนุ่มวัยรุ่นชาวขมุในวัยย่าง 27 ปี ที่ผ่านประสบการณ์จี๊ดฟันยามาเป็น ระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมาได้เล่าว่า

“ผมก็รู้นะ ฉลากมันก็เขียนติด แต่การทำงานบนคอยมันลำบาก เหนื่อยและร้อน เขาเลย ไม่ค่อยใส่กันหรือผ่าปิดปากปิดจมูก อย่างผมเวลาฟันยาไม่ถนัดหรือใส่ถุงมือ ใส่รองเท้าบู๊ต มากสุดก็ใส่รองเท้าผ้าใบ บางทีเวลากำลังฟันยาไปสะดุดล้มยาหกใส่ตัวใส่เท้าบาง ก็ต้องพันต่อเป็น ธรรมดา จะให้ลงไปเปลี่ยนชุด อาบน้ำใหม่มันก็เสียเวลา บางคนที่ฟันไม่เก่งก็ฟันใส่ตัวใส่เท้าตัวเอง ก็มี บางทีผมโดนยาจนมือจนเท้ามันเป็นสีม่วง แต่พอล้างออกก็ไม่เป็นไร ยิ่งหน้าฟันนี้ จะมัวมากแล้ว ยาหกใส่ก็ไม่ได้ต้องรีบพันให้ทันก่อนฝนตกมาไม่งั้นก็เสียยาฟรี จะไม่ฟันก็ไม่ได้เดี่ยวแมลงมากิน อีก ผลผลิตก็จะไม่ดี เงินก็จะได้น้อย เผลอๆจะขาดทุน”

ตารางที่ 4.1 สรุปผลการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในกระแสดเลือด โครงการเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพ เกษตรกรผู้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสัตว์

หมู่ที่	บ้าน	จำนวน ผู้รับการตรวจ	ผลการตรวจ							
			ปกติ		ปลอดภัย		มีความเสี่ยง		ไม่ปลอดภัย	
			จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1	หล้าขาง	64	10	15.625	29	45.31	13	20.31	12	18.75
2	ทุ่งคำ	25	1	4	6	24.00	12	48.00	6	24.00
3	ทุ่งทราย	60	1	1.67	17	28.33	29	48.33	13	21.67
4	ท่าข้าม	62	0	0	17	27.42	28	45.16	17	27.42
5	แจมป่อง	108	5	4.63	31	28.70	28	25.93	44	40.74
6	ริมของ	65	4	6.15	16	24.62	23	35.38	22	33.85
รวม		384	1	2.08	16	0.21	33	4.64	114	29.69

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงแก่น ปีพ.ศ.2551

จากตารางที่ 4.1 ผลการตรวจสอบการเคมิตกค้ำงในกระแสเลือดของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงแก่น ปี 2551 จากการสุ่มตรวจชาวขมุบ้านริมของจำนวน 65 พบว่ามี ชาวขมุริมของที่มีความเสี่ยงมีจำนวน 23 คน ส่วนที่ไม่ปลอดภัยมีจำนวนถึง 22 คน ในสถานการณ์เช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า ระบบทุนนิยมได้รุกคืบเข้าสู่ระดับจิตสำนึกหรือความเป็นชาติพันธุ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นนี้จึงไม่ใช่อยู่ที่การขาดแคลนที่ดิน การใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพหรือความยากจนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล ซึ่งได้ทำให้ชาวขมุโดยเฉพาะกลุ่มที่มีฐานะยากจนต้องเผชิญหรือตกเป็นเหยื่อจนแทบจะไร้อำนาจและสูญเสียความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งนับว่าเป็นการต่อสู้ดิ้นรนอย่างจนตรอกเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นผลมาจากการพัฒนา

4.4 สรุป

การก่อตัวขึ้นของภาวะความเป็นชายขอบของชาวขมุ นั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นมาได้เองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างสลับซับซ้อนหลายระดับ บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ได้มีความเท่าเทียมกันระหว่าง ชาวขมุกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ที่หลากหลายที่อยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นจากรัฐ กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ และระบบทุนหรือความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่ ซึ่งได้มีส่วนในสร้างความเป็นอื่น และความเป็นชายขอบต่อชาวขมุในหลากหลายมิติ ทั้งนี้ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ ความเป็นชายขอบของชาวขมุถูกประดิษฐ์สร้างให้กลายเป็นอื่นขึ้นมาจากผลพวงของความไม่มั่นคงภายในพื้นที่ และถูกป้ายสีในฐานะของการเป็นชาวเขาทำลายป่า และการเป็นกลุ่มคนที่ถึงแม้ว่าจะมีสถานะความเป็นพลเมืองไทยกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว หากแต่ก็ยังคงมีชาวขมุบางกลุ่มแม้ว่าจะเป็นส่วนน้อยในพื้นที่ แต่พวกเขาที่ต้องที่จะเผชิญกับปัญหาในฐานะของการเป็นคนต่างด้าว ซึ่งได้กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวขมุไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและสิทธิอย่างชอบธรรมได้

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ก็ได้มีส่วนที่สร้างความเป็นชายขอบให้กับชาวขมุได้ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งความเป็นอื่นของชาวขมุ นั้นถูกสร้างขึ้นผ่านการนิยามให้ ความหมายว่าพวกเขา นั้นไม่ใช่คนไทย ผ่านชื่อเรียกซึ่งถูกทำให้เกิดการลดคุณค่าและความหมาย ในขณะเดียวกันภายใต้ความแตกต่างของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ของชาวขมุที่ถูกมองว่าเป็นอื่นและไม่สามารถเชื่อมโยงกับความเป็นไทยได้ในฐานะของการถูกมองว่ามีวัฒนธรรมที่ล้ำสมัย มงายและเป็นส่วนสำคัญต่อการขัดขวางการพัฒนา

นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของหมู่บ้านที่ถูกนำเสนอในเห็นถึงความเป็นหมู่บ้านที่ด้อยพัฒนา และต้องการความช่วยเหลือ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พวกเขาถูกมองว่าเป็นอื่นและไม่สามารถ

เทียบกับกลุ่มคนภายในพื้นที่ได้ เฉพาะกลุ่มคนพื้นราบประกอบกับการเข้ามาของระบบตลาด และการค้าเชิงพาณิชย์ ก็ยังมีส่วนกระตุ้นให้พวกเขาต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบเพิ่มมากขึ้น จากการต้องตกอยู่ในวังวนของการเป็นหนี้สิน โดยเฉพาะกับชาวมุที่มีฐานะยากจน รวมถึงการที่พวกเขาต้องพยายามผลิตที่นำไปสู่การมีรายรับเพื่อนำไปใช้จ่ายในครอบครัว การพยายามใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรจึงถูกนำเข้ามาใช้จนนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศน์ของชุมชนและสุขภาพของชาวมุตาม